

Юліян Бачинський

Большевицька революція і Українці

Критичні замітки

ДРУГЕ, ДОПОВНЕНЕ ВИДАННЯ

БЕРЛІН 1928
НАКЛАДОМ АВТОРА

Друкарня К. Г. Редера с. з о. п. в Ляйпцігу

Вступна увага

Отсе друге видання збірки статей під загальним заголовком „Большевицька революція і Українці“ доповнюю статтями, які я писав до сеї теми в 1926 і 1927 рр. а які були друковані в берлінським „Українським Прапорі“ і у львівській „Раді“. Деякі з тих статей були ще або в цілости або в обширнім витягу передруковані в американських часописах: „Українських Щоденних Вістях“ і „Новім Життю“.

Виводи до яких доходжу в отсих статтях оперя не на подіях, які я особисто пережив або бачив, а на тім, що про ті події читав або чув, чито з прихильної, чи ворожої большевицькій революції, сторони. Тепер однак бачу, ще се замало; я уважаю, що потреба перевірити все сказане в отсих статтях ще й наочно. Тому задумую виїхати на Радянську Україну і до других Радянських Республік, щоби там, на місци, переконатися, на скільки те, що я в отсих статтях про Радянську Україну і про Радянський Союз писав, відповідає дійсности. Отже, отся збірка є першою серією статей про большевицьку революцію і про відношення до неї українського загалу, серією статей писаних — до мого виїзду на Радянську Україну, — змістом другої серії буде те, що я на місци побачу в Радянськiм Союзі, а зокрема і в першій мірі — на Радянській Україні.

Ю. Бачинський

На розстайній дорозі

Лист до През. др-а Е. Петрушевича в справі
„Тез української національної політики“.

Берлін, 28. червня 1925.

Високоповажаний Пане Президенте!

Понав мені до рук проект програми нової „Української Національної Партії“, що має ґрунтуватися на місці українських партій галицьких: Трудової (обох груп) і партії Народньої Роботи. Хоч акція за злукою обох сих партій і створення з них нової партії, на основі нової програми, мене як не-члена котроїсь з тих партій безпосередно не дотикає, то по мимо того, по прочитанню сього проекту, уважаю, що не буде зайвим передати Вам, як найвизначнішому представникови за границею одної з об'єднуючихся груп, деякі мої думки й уваги до сього проекту. Ті уваги відносять ся, розуміється, лише до теоретичної частини проекту програми, до загальних тез, що покладені в основу нової програми, в яких автори проекту викладають ідеологію нової партії. Постанови, що мають нормувати практичне переведення у життя сеї ідеології, уважаю за чисто внутрішню справу об'єднуючихся партій, і я, як

не-член тих партій, уважаю за відповідне, до тої частини проекту програми, здержати ся — аж до офіційального оголошення тих постанов — з висловлюванням Вам тут моїх думок.

Коли Ви, Пане Президенте, будете уважати за корисне передати ті уваги управі Вашої партії, то я не маю нічо проти сього, а навіть буду з сього радий.

Уваги

До § 2:

В § 2. проекту сказано:

„Правильно поставлена й поширена ідеологія („українського націоналізму“, якого пропагатором має бути нова „Українська Національна Партія“) поглибить свідомість відрубности української нації, затіснить політичну і духову єдність поміж поодинокими її частинами та вкаже найбільш доцільні шляхи для досягнення повноти її всебічного національного розвитку.“

Так придивім ся о скільки „правильно“ поставлена ідеологія отсего українського націоналізму, виложеного в проекті програми сеї партії.

Найбільше доцільним шляхом для досягнення повноти всебічного національного розвитку української нації уважають автори проекту — створення української держави. „Через державу, нація, свідома своєї індивідуальности, здійснює своє історичне призначення“.

Так от зараз і насуваєть ся питання: якеж в „історичне призначення“ української нації? На жаль, автори проекту про се „історичне призначення“ нічого докладнійше не кажуть. І от се те й перше, чим характеризуєть ся цілий проєкт

програми — пуста фразеологія. Бо се „історичне призначення“ нічим иншим і не є, як пустою фразою.

Ніяка нація не має якогось свого „історичного призначення“. Нація може чогось бажати, до чогось змагати, передівсім, як основне, чисто біологічне — бажати жити і розвивати ся. Розвивати ся, значить — красше жити фізично й духово. Се однак цілком не означає „історичне призначення“ нації. Колиби виводити з історії призначення українського народу, то його історичне призначення булоби хіба — упадок, вічна неволя. А прецінь, в супереч його історичному упадкови й поневоленню — того його „історичного призначення“, він зриваєть ся тепер до нового — вільного життя, цілком відмінного від його історичного минулого, в яким виявляло ся його „історичне призначення“.

Дальше:

Автори проєкту твердять: Завданням українського націоналізму і його ідеології є:

„На основі національної і культурної окремішности української нації відтворювати її національно-культурний тип.“

Чи се знова не є вже пуста тавтологія? Чи не ліпше, вірнійше булоби сказати: „на основі етнічної окремішности українського народу вироблювати своєрідний (питомий йому, характеризуючий його) національно-культурний тип?“

Дальше:

Завданням українського націоналізму і його ідеології є також:

„означити ролю, яку українська нація має сповнити на межі двох культур (східної і західної) і двох відмінних світоглядів (більшевизм і націоналізм).“

Отсі оба твердження чи тези є знова просто нонсенсами. Перша з них: „означити ролю української нації на межі двох культур — східної і західної“, се бездумне запозичення зі скарбниці польської фразеології фрази: „польське посередництво між сходом і заходом“ — чванливе пустомельство, яке не має ніякого змісту. Бо якаж роля, яке посередництво Польщі чи України можливе між Заходом і Сходом, і хто на Заході чи Сході такого посередництва потребує? Всю новочасну техніку, цивілізацію і культуру Заходу — Захід передає прецінь безпосередно і при допомозі кращих засобів Сходови, згідно — Схід безпосередно й догіднійше, без посередництва Польщі чи України, переймає їх від Заходу, з першого, незакаламученого жерела, — при посередництві представників фірм промислових і торговельних Заходу, і шкіл висшого типу на Заході й такихже шкіл, з такимиже методами навчання, заснованих на Сході. Для здобуття й поширення на Заході знання відносин і потреб Сходу і для здобуття й поширення на Сході знання відносин і потреб Заходу, ніхто ні на Заході, ні на Сході не учить ся і не буде учити ся української чи польської мови — коли ходить про теоретичне ознайомлення в тих справах з книжок — наукових творів і оповідаючої літератури, — ані не їздить і не буде їздити до Польщі чи України,

щоби там практично й наочно перестудіювати життя Заходу. Одиноке можливе посередництво Польщі чи України між Заходом і Сходом є хіба лише в комунікації — в залізницях, але до сього не потреба ані як-раз Польщі й польської держави, ані як-раз України й української держави, бо залізниці проводять ся з одного кінця Заходу на сам кінець Сходу і ставлять ся телеграфічні й телефонічні стовпи без огляду на те, які народи живуть і які держави існують на цілім тім земельнім просторі від Заходу до Сходу. Але й під тим оглядом існування української чи польської держави цілком не влекшує догідности комунікації між Заходом і Сходом, як також і існування цілого ряду інших держав західно- і середньо-європейських, — навпаки, та маса державних граничних бар'єр і ріжноманітність залізничних перевозових тариф лише зменшує догідність комунікації між Заходом і Сходом — в противенстві до території прим. З'єдинених Держав півн. Америки (території більшої за цілу Європу), де не існують державні граничні бар'єри в розумінню європейських і де залізнична перевозова тарифа є одностайна.

Українська нація, як і польська, не може відігравати ніякої посередничої ролі між Заходом і Сходом, а лише може й повинна мати господарські і культурні взаємини зі Заходом, але лише з огляду на себе саму, а не на Схід, і так само взаємини зі Сходом — з центральною і північною Азією (Туркестаном і Сибіром) —

також не з огляду на Захід, а з огляду на себе саму, для збуту свого промислового виробництва, для колонізації і для добування сирих товарів — бавовни, овочів, тканини і різних металургічних сирівців.

Дальше:

Що се значить і яку ідеологічну вартість має таке завдання українського націоналізму, як „означити ролю, яку має сповнити українська нація на межі двох світоглядів — большевизму і націоналізму?“

Що се значить?

Передівсім сформулювання отсього завдання свідчить про те, що автори проекту не розуміють, що значить „суспільно - політичний світогляд“, коли під те поняття підтягають большевизм і націоналізм. Дальше, не розуміють, що значить „большевизм“ і „націоналізм“, коли оба поняття одно одному протиставляють.

Большевизм не є ніяким суспільно-політичним світоглядом, а лише системою тактичних засобів у змаганнях до зреалізованню спеціального суспільно-політичного світогляду — соціалізму, А націоналізм є теорією згл. тезою, яка приймає націю як основу культурного розвитку новочасної суспільности й „добро“ нації ставить як найвисшу ціль змагань кожного члена нації. Але те „добро“ нації не є привязане до якогось спеціального суспільно-політичного світогляду й певного суспільного ладу нації. Те „добро“ нації можна різно розуміти, і різні суспільні класи те „добро“

нації різно розуміють, і при тім, одні змагають ся за те „добро“ без ворожнечі до інших націй і в злучі з іншими націями, а другі в змаганнях за те „добро“ доходять аж до національної ексклюзивності й до поконування й поневолювання других націй. Але таке чи інше відношення націоналізму до інших націй не є звязане з якоюсь означеною суспільною клясою нації, — національною ексклюзивністю можуть визначати ся так само буржуазні як і пролетарські партії, прим. народово-демократична партія польська й польська партія соціалістична у відношенню до українського народу західно-українських земель, або російські „кадети“ і російські більшовики до українського народу східно-українських земель. Якже-ж у виду сього можна протиставляти націоналізм більшовизмови?

Або знова таке четверте завдання українського націоналізму і його ідеології: „на основі історичних змагань української нації і географічного положення її території означити її історичну місію“. Чи не є се вже просто смішною хімерою? — „Означити історичну місію“ — що се значить? Чи український нарід має сповнити серед інших народів якусь спеціальну місію? — Яку? І взагалі, чи призначено якому народови — і то вже наперед — та і — ким? — сповнити якусь історичну місію? — А українському народови? — Що дали йому на протязі тисячоліття його „історичні змагання“ і географічне положення його території? — Чи не повний упадок — з висоти минулої суверенности?

— і цілковите поневолення і обездушення? — І той український нарід, окритий найбільшою ганьбою зпоміж усіх народів світу — бо ні один нарід у світі, навіть найменші, одно- і двоміліонові, а не 40 міліоновий, як український, отже один з найчисленніших, не дав собі так цілковито обезобразити своє національне обличчя, — і той український нарід має сповняти між іншими народами якусь спеціальну „історичну місію“? Яку? Хіба відстрашаючу, щоби показати іншим народам, як низько може впасти нарід через свою — нікчемність...

Чи не ліпше замість тої ординарної мегальomanії сказати просто, що український нарід, опираючи ся (між іншим) на світлі моменти своєї минувшини (які все таки були) в боротьбі за своє існування, й використовуючи свою цінну задля природного багатства територію і її корисне географічне положення, бажає і хоче видобути із себе найбільші зусилля для свого відродження, щоб як інші народи — вільно жити і розвивати ся? Чи ж се не правдивіше й не зрозуміліше і чи менше ефектовне, як безглузда, крайне несмачна фраза про якусь „історичну місію“?

(Тут мала увага — мимоходом: чи не характеричне для тої „історичної місії“ є те, що маячать про неї одиниці зпоміж того 7-міліонового українського населення в Польщі, що ледви змогло здобути ся на один-однісінький мізерний щоденник „Діло“ і з нього освідомлюєть ся про своє життя і життя інших народів світу? Се є унікат на цілий

цивілізований світ — 1 мізерний дневник на 7 мільйонів населення, на 7-мільйонову частину 40-мільйонного народу... І той нарід хоче сповняти „історичну місію“! — Се так лише — мимоходом.)

До § 3:

Справлення історичної невірності

Автори проекту програми „Української Національної Партії“ заявляють:

„Українська політична думка відкидає концепцію абсолютної монархії й диктатури одної кляси, як концепцію незгідну з історичним розвитком української нації, ні соціальними навиками української маси.“

Се в історична неправда.

Передівсім треба означити, кого розумієть ся тут, яку клясу, під „українською нацією“? Коли брати українську масу — селянство, то воно зі своїми „соціальними навиками“ цілком добре годило ся з російським абсолютистичним режімом, ліпше ніж російська маса, котра має за собою Пугачівщину й цілий ряд інших бунтів. А коли брати козацтво, то після невдалої спроби під Полтавою, одної його частини, вибити ся зпід московської кормиги, в такій повноті погодило ся з абсолютистичним режімом царським, що стало на Україні — аж до найновіших часів — його найбільшою підпорою, і цілком годило ся з політичною диктатурою своєї кляси на Україні. З другої сторони, мужицька кляса бунтувала ся проти економічного визиску, зразу польської шляхти, відтак українського козацтва, і стояла в ті моменти за політичною диктатурою своєю — мужицької кляси.

Отже, пощо так твердо проголошувати, що „абсолютистична монархія і диктатура одної класи“ не годять ся з історичним розвитком української нації і зі соціальними навиками українських мас? — а рівночасно в § 4, при уступі „Організація селянства“, яке „має стати свідомим двигуном української національної політики“ — висувати клич: „Земля і влада!“, то є, проголошувати — мужицьку диктатуру!

До §§ 4 і 7:

Що се має значити і що се за умове *salto mortale* жадати в § 4:

„безупинної й безглядної боротьби на ґрунті непримиримости з чужими окупантами“ (Польщі і Росії), і в тій боротьбі „спирати ся на такі внутрішні і зовнішні сили, які не понижують визвольної енергії одної з її частин“, при чім „українські маси мусять зрозуміти, що їх економічне і культурне поневолення й соціальне каліцтво є прямим наслідком їх політичного поневолення“, а в § 7 твердити, що є „можливе і вказане політичне й економічне узгіднення інтересів західно-українських земель з корінними землями етнографічної Польщі“!

Що се має означати? — Припускаю, що якась мефістофелівська рука всунула потайки перед авторами сього проєкту наведену тезу, щоби за одним махом здискредитувати всю ту будову проєкту, побудовану на таких пустих але високопарних фразях.

До § 8:

Чому питання: „Котра з сих земель (наддніпрянина чи наддністрянщина) стане першим

завязком української державности“ є „в даний момент неактуальне“? Тому „що існує більша правдоподібність здійснення української державности після злуки західних і східних українських земель“? А що ж на те є теперішня Радянська Українська Республіка? Чи вона „в даний момент“ не є навіть „першим завязком української державности“? Що ж вона є на думку авторів проекту під оглядом державности? — Тут нагадуєть ся мені відомий виклик одного з визначних українських політиків: „або українська держава — соціалістична, або жадна українська держава“! Тепер чуємо те саме, лиш у відворотнім зіставленню: ліпше ніяка українська держава, як колиби мала бути соціалістична!

До розділу: „Український націоналізм і большевизм“.

На вступі до сього розділу автори проекту дають дефініції соціалізму, комунізму й большевизму. Сі дефініції такі:

„Соціалізм — основою своєю кладе спільність економічних інтересів інтернаціональних по суті клас і дорогою еволюції стремить до понад-національної держави.

Комунізм — це суспільний фермент, який на цих самих ідеологічних основах, що соціалізм, революційними засобами і шляхом диктатури одної суспільної класи стремить до насильної реалізації такоїж понад-національної держави.

Большевизм — це оригінальний світ, по суті не тожний з комунізмом, як англо-саксонізм, чи американізм не тожний з націоналізмом. Большевизм, це своєрідна комбінація соціал-революційної тактики, соціалістичного світогляду і московської національно-державної культури.“

Я прочитав сі дефініції й мені насуваєть ся цілий ряд питань. Та я обмежу ся тут лише до двох.

Перше питання: Чому саме пролетаріят „по суті“ — інтернаціональна кляса? А якою є „по суті“ — буржуазія?

Друге питання: Де, в яких підручниках соціалістичних чи комуністичних найшли автори проекту подані ними дефініції „соціалізму“ і „комунізму“? Таких дефініцій я не стрічав ніде. І де — в яких підручниках соціалістичних чи комуністичних протиставлений є соціалізм комунізму? Я такого протиставлення чи хочби розрізнення не найшов також ніде. Щоправда були спроби — навіть по стороні буржуазних теоретиків-економістів, не лише соціалістичних — підшукати чи є яка, а як є, то яка — різниця між поняттями соціалізму і комунізму, та тих різниць не найдено, і стверджено, що „соціалізм“ і „комунізм“ се тотожні поняття. Тепер бачу, що різниці є — в уяві авторів проекту і задокументовані в їх елябораті.

А мимо того — таки є різниці, але цілком в чім иншій. А от: всі соціалістичні партії II. Інтернаціоналу опирають свою програмову боротьбу за соціалізм на тезах, виложених Марксом і Енгельсом, не в „Соціалістичнім Маніфесті“ а в „Комуністичнім Маніфесті“ — і мимо того називають себе „соціалістичними“, — а всі соціалістичні партії згуртовані в III. Інтернаціоналі, які також опирають свою програмову боротьбу за

соціалізм на тезах виложених Марксом і Енгельсом, називають себе, для відріжнення від соціалістичних партій II. Інтернаціоналу — „комуністичними“, але рівночасно комуністична партія яка має всю владу в Союзі радянських Республік, назвала той Союз не Союзом комуністичних Республік, а Союзом соціалістичних Республік.

Отже — як? чи є різниці, чи нема різниць між соціалізмом а комунізмом? — Нема, а є лише різниці між двома групами соціалістичних партій щодо методів боротьби за соціалізм, і для відріжнення — задля тих метод боротьби — називає себе одна група „соціалістичною“, а друга „комуністичною“. Цілком непотрібне — у виду сього — протиставлення обом тим групам ще третьої групи: „большевизм“. „Большевизм“ чи большевицька партія се така сама комуністична партія, як усі інші соціалістичні згл. комуністичні партії III. Інтернаціоналу, з тою різницею, що комуністична партія на території бувшої Росії — перед тим большевицька, у відріжненню від меншевицької соціалістичної партії II. Інтернаціоналу — має вже у своїх руках владу, в Союзі Радянських Соціалістичних Республік, а комуністичні партії інших європейських держав тої влади не мають, і щойно за ту владу змагають ся — тою самою методою, якою добували владу в бувшій Росії „росийські“ комуністи.

Дальше:

Невірно сказано в проєкті програми, що „одною з розгонових сил“ большевизму згл. комуністич-

ної партії Союзу Радянських Соціалістичних Республік „на шляху до заведення комуністичного, всесвітнього ладу“, „має бути московський національний імперіялізм“.

Передівсім іще раз мала увага: комуністи Союзу Радянських Соціалістичних Республік називають той майбутній всесвітній лад, який мають завести, не „комуністичним“ а „соціалістичним“, і свій Радянський Союз назвали, як се я вже висше зазначив, не Союзом комуністичних Республік а соціалістичних. А щодо большевицького „московського національного імперіялізму“, то, поминувши те, що при Союзній верховній владі, як і при самій большевицькій революції, почавши від 1917 р., були і є не лише самі „Москалі“, але і Жиди, Поляки, Українці, Лотиші, Грузини й інші, то цілком фалшивою є думка авторів проекту програми „Української Національної Партії“, що „московський національний імперіялізм має бути“, то зн. є узнаний як засіб до майбутнього всесвітнього соціалістичного ладу. Се є цілком невірне. Большевизм ніколи не признавав „московського національного імперіялізму“ як оден із своїх тактичних засобів. Але, се також правда, значна частина „московських“ большевиків, але ще в більшій мірі зросийщені українські большевики, зросийщені українські Жиди-большевики, зросийщені білоруські большевики, зросийщені білоруські Жиди-большевики і т. д. в реалізованню большевицької програми руководили ся, більше або менше свідомо, не

„Москвою“ їм накиненим, і не задля большевизму а мимо большевизму, своїм таки, „з душі“, власним „московським національним імперіялізмом“. Се їм тим лекше було можливе, що саме національні буржуазні круги українські, білоруські й інші, і пролетарські соціалістичні, виступаючи проти большевиків і псуючи їм їх соціалістичні експерименти, голосили, що роблять се в ім'я українських, білоруських і т. д. національних інтересів. Тут нема чого скидати вину за невдачі визвольних змагань української інтелігенції — соціалістичної й буржуазної, на „московський національний імперіялізм“ большевиків. Винним усіх невдач тої жмінки інтелігенції, себто „української нації“, є в першій мірі якраз — сам український нарід, його — нікчемність, яка була виною невдач визвольних змагань української інтелігенції і в часах перед революцією, в часах російського царського режиму. Безперечно, натиск московського національного імперіялізму на Україну був дуже важкий, та все таки, не московський національний імперіялізм сам, чи то через московську буржуазію чи московське дворянство і московський царський режим, розпалахтали національне обличчя українського народу, а московський національний імперіялізм самих-же Українців. В чиїх-же руках була вся політична адміністрація на Україні, вся жандармерія, армія, шкільництво — державні інституції, що так безпощадно доплати українство на Україні? А в центрі російської царської влади, в петербурських міністер-

ствах внутрішніх справ, війни і инш., чи не займали там найвпливовіші місця — відносно найбільше поруч з прибалтійськими Німцями — Українці? — більше чим родовиті „Москалі“! Саме наддніпрянські Зиблікевичі, Яворські, Черкавські, Білинські, Дідушицькі й инші, дусили в „імя московського національного імперіялізму“ українське життя на Україні, — так само, як такіж галицькі Зиблікевичі, Яворські, Черкавські, Білинські, Дідушицькі дусили в Галичині українське життя в імя польського національного імперіялізму „od morza do morza“. Так пощо-ж заслонювати свою нікчемність московським національним імперіялізмом, коли якраз ся нікчемність була причиною запановання на Україні московського національного імперіялізму!

До уступу: „Принцип боротьби
з большевизмом.“

Як слушним є принцип боротьби проти кожного чужинецького окупанта якої-небудь частини української території, так неслушно є бачити російського окупанта саме — в „московських“ большевиках. Гін окупаційний російського народу не виявив ся якраз щойно тепер — в „російським“ большевизмі, а проявляв ся вже від 3 століть, коли Україна... добровільно злучила ся з Москвою і — змосковщила ся... І тому боротьбу проти російської окупації повинно вести ся не лише як боротьбу проти російської окупації — самої по собі, отже проти окупаційного

гону „московської“ нації взагалі, без огляду на те, чи ту націю під політично-державним оглядом репрезентує російське дворянство чи російська буржуазія чи російський пролетаріят — февдальна Росія, буржуазна Росія чи соціялістична Росія, але, і то в першій мірі — проти рабського гону самого українського народу, без огляду на те, чи як представниками його ставлять себе — зросийщене українське дворянство, зросийщена українська буржуазія чи зросийщений український пролетаріят або анаціональне українське селянство. Бачити російського окупанта лише в „російськiм“ большевизмі і зводити боротьбу з російським окупантом до боротьби саме з „російським“ большевизмом, а не бачити рабського гону українського народу загалом, значить, завзивати до боротьби не проти російського окупанта і українського національного хамства, а до боротьби — лише проти большевиків, до боротьби з російською окупацією лише тому, що вона є большевицька, а не прим. буржуазна, „кадетська“ — російсько-„українська“.

*

Ся вузка і сліпа завзятість авторів проекту до большевиків іде так далеко, що навіть українізацію всього публичного державного життя України, переводжену українськими большевиками і українською большевицькою державною владою, уважають за нічо инше, як лише за „засіб до притягнення українських мас,

перш усього українського селянства, до державного будівництва С. С. С. Р.". Та коли воно так є, то, чи можна спитати? — пощо українська большевицька влада переводить українізацію усіх висших державно-адміністративних установ, а не обмежує її лише до найнижчих установ, з якими одними лише мають до діла українські селянські маси? Чому українізація не обмежується до початкових і низших шкіл по селах, але обіймає і середнє шкільництво й вище й Академію Наук і мистецтво? Автори проєкту твердять, що українізація всіх державних установ на Радянській Україні „не має метою політичне скріплення української нації“. А що ж се значить, що всі закони на Україні ухвалюють ся й оголошують ся Всеукраїнським Зїздом радянських депутатів в імени Української Радянської Республіки, а у всіх школах, почавши від найнижчих, учать молодь про те, що вона вчить ся у школах української республіки і живе в українській республіці? Чи таке виховування молодого наростаючого українського покоління в атмосфері української державности і проведення українізації в усіх адміністративно-державних установах не скріплює політично української нації? Автори проєкту не кажуть просто „ні“, — вони кажуть лише, що „українізація не має метою політичне скріплення української нації“, а лише є „засобом до притягнення українських мас, перш усього українського селянства, до державного будівництва С. С. С. Р.". Та, чи

автори проєкту думають, що большевики є так наївні, що припускають, що коли відберуть від куркуля землю і дадуть йому за се український університет, то вже притягнуть його тим до державного будівництва С. С. С. Р. ?

*

Не розумію тої сліпої завзятости авторів проєкту проти всего, що носить на собі знамя большевизму; й то навіть большевизму в його теперішній розвоєвій фазі. Бо коли соціалістичні партії в державах Західної Європи ведуть боротьбу проти большевизму згл. комунізму, то се є природне, бо комунізм в їх розумінню — на мою думку, до певної міри слушним — ще дискредитує соціалізм і підриває, ослаблює серед пролетаріату світу його цілу дотеперішню мозольну організаційну будову й підготовну роботу (матеріальну й духову) до удару — в слушний, зрілий час, в капіталізм. Але чому саме українські націоналісти так ненавидять той большевизм? — Сього, коли стараю ся увійти в їх психіку — ніяк не можу зрозуміти.

Бо хто є ті українські націоналісти? Се — з малим виїмком — уся українська інтелігенція, яка, хоч щодо своїх матеріальних відносин підходить до пролетарської класи, мимо того психічно овіяна буржуазною ідеологією, і те, що створив капіталізм — в його матеріальних основах, технічній і виробничій, і в його ідеології — правній, етичній і духовій — є те,

що вони розуміють під словом „культура“. Одно лише їх болить, що та капіталістична культура є всюди, лише не в українській нації. І вони всею силою своєї любови до українського народу хочуть і змагають ся ту культуру серед українського народу насадити і її розвинути, і при тім — відтискаючи на ній своєрідности української психіки — витворювати з неї своєрідний український національно-культурний тип. Але-ж саме большевизм дає їм до того найбільше можливости. Бо хто-ж спинював на Україні розвиток українського (в національнім значінню) капіталізму і розвиток української культури? Ті, що були подвижниками капіталізму на Україні, в чиїх руках був промисл і торгівля й безмежні земельні лятифундії — „Москалі“, Жиди, Поляки, згл. змосковщена або спольщена українська буржуазія і дворянство — нащадки українського козацтва, і змосковщена, але уроджена на Україні, жидівська буржуазія. І довго требаби ждати й багато води мусілоби переплисти Дніпром у море, поки та, під національно-культурним оглядом неукраїнська і ворожа українству, буржуазія, сталаби національно українською. А большевики за одним махом розторошили ту, під національним оглядом чужу Україні, буржуазію... А відтак, коли упорали ся з сим першим своїм завданням — що однак можливе було лише під кличем „диктатура пролетаріату!“ — приступили до свого другого завдання: відбудови країни... по руїні, — і проголосили „Нову економічну політику“ — НЕП.

Що се значить? От що: тою „Новою економічною політикою“ отвиряють большевики поволи ворота — новому капіталізови, але вже виростаючому саме — з низин народу, які не мають нічого спільного, ні безпосередно ні посередно, з давнім передреволюційним режимом і з його представниками — російською („московською“, польською, українсько-змосковщеною, жидівсько-змосковщеною і т. д.) буржуазією і дворянством і зі всіма тодішними державними інституціями, пристосованими до вимог і потреб того дворянства і буржуазії. І от — отвиряєть ся широке поле українським націоналістам. „Нова економічна політика“ большевиків дає можливість виростати на Україні новому капіталізови, але вже дійсно українському, і його культурі — за чим так банують українські націоналісти. Лише закасати рукави і приступати до роботи. А вони вередують і голосять:

„Ідучи на компроміс з большевизмом, український націоналізм мусівби (в останній консеквенції) відмовити українській нації історично-творчої ролі — заперечити себе самого.“ (§ 8.)

І знова насуваєть ся питання: чому ті українські націоналісти такі завзяті на большевизм? — І тяжко мені на се відповісти, і толкую собі ту завзятість хіба тим, що вони приймають большевизм як щось постійне, в собі вже закінчене, а не бачать, що як ціла російська революція, так і одна з її фаз — большевизм, переходить безустанно зміни, бачать в большевизмі все ще його

першу, зривну стадію, що так злякала цілий світ капіталістичний, а не бачать, що в своїм розвитку большевизм в 1921 р. був інший як в 1917 р., а в 1925 р. інший як 1921 р., інший буде 1927 р., а ще інший 1929 р. і т. д. При тім роблять ту похибку, яку впрочім роблять усі критики большевизму, що не бачать, що большевизмови прийшлося перевести два завдання, і саме завдання — суперечні одно одному, з чого й повстали ті страшні конфлікти, якими визначається російська революція в її большевицькій стадії: одно завдання те, що большевики мусіли захопити революційну владу, бо вона почала вже перевалювати ся на сторону реакції, коли соціалістичні партії своєю методою боротьби не могли дати їй відповідного відпору, значить — грозило поворотом до давного, а друге — що захопивши в свої руки владу, мусіли, хочби проти свого власного розуміння — силою льогіки факту захоплення у свої руки влади, взяти ся за соціалістичний експеримент, експеримент у країні, яка не то що не дозріла була до соціалістичного устрою, а находила ся щойно в стадії дозрівання капіталізму. І з того й вийшли ті большевицькі страхіття й повна господарська руїна.

Очевидно, експеримент соціалістичний большевиків мусів не удати ся, але перше завдання, яке припало на долю большевизмови в російській революції — не допустити до повороту минулому в Росії, розторозити всі сили реакції — се їм удало ся, — ліпше, як се могло було

удати ся соціалістичним партіям — соціалдемократам і соціялістам-революціонерам і їх спільникови — демократичній буржуазії. Що в російській революції мусіло прийти до большевизму, то мусіло прийти тому, бо до революції панував в Росії большевизм царський, і тому в хвилі зриву — крайне праве напруження мусіло перевалити ся на крайне ліве напруження, — се звичайний фізичний маятниковий рух. Булоби до революції те праве напруження слабше, то і в часі революції ліве напруження булоби слабше, і російська революція моглаби була доконати ся в лагідніших формах. А так прийшло на Сході Європи до Великої французької Революції. Бо такою є російська революція — не соціалістична а капіталістична.

*

Російська революція наближаєть ся поволи до свого закінчення, то є — в своїм коловім розгоні наближаєть ся до тої точки, з котрої вийшла, до того господарського, суспільного й політичного строю, задля якого вибухла — до демократично-буржуазного строю. І коли хочеть ся означити своє становище до большевизму, то треба все мати те перед очима. І тому кождому, кому залежить на тім, щоби та еволюція — бо в ту фазу свого розвитку переступив уже большевизм — отже, щоби та еволюція відбула ся нормально, без нових потрясень, перерв або й поворотів, кождому, а в першій мірі буржуазній демократії, отже росій-

ській в Росії, а українській на Україні і т. д. повинно на тім залежати — поруч з большевиками приступити до господарської відбудови російської, української, білоруської і т. д. республік. Але без жадних задних цілей, то зн. не підготовлювати по-тайки політичного наступу або викликувати по-тайки із заграниці мілітарного наїзду на большевиків. Се може лише самій демократії вийти на шкоду — без огляду по чийій стороні булаби перемога. Перемоглиби большевики, відперлиби вони наступ проти них, тоді наступити мусілаби знова реакція у крайне ліво — давний політичний терор, перемоглиби вороги большевизму, наступити мусілаби права реакція — правий політичний терор (як на Мадярщині), а демократія — демократія вийшлаби знова з нічим — з порожніми руками.

*

Я порадивби українським націоналістам перевірити ще раз свою ідеологію. Бо колиби на основі отсеї ідеологічної саламахи, з якою мені прийшло ся тут розправляти, мало би переводити ся „політичне виховання української нації і її молодого покоління“, як се ставлять собі за завдання українські націоналісти (§ 3), то тоді — тоді прийшло би ся лише пожалувати той український нарід і його молоде покоління.

Прийміть, Пане Президенте, запевнення мого великого до Вас поважання —

Юліян Бачинський

Поговорім раз на розум!

З приводу книжки В. Кучабського: *Большевизм і сучасне завдання українського Заходу*. Львів 1925.

(Стаття написана в листопаді 1925)

Знова приходить ся мені розвести розмову з нашими націоналістами. Привід до сього дає мені книжка В. Кучабського: „*Большевизм і сучасне завдання українського Заходу*“. Я не можу пройти мимо неї мовчки. Не тому, щоби я хотів вказати на її добрі сторони — їх нема, а тому, щоби вказати на її злі сторони, а їх — ціла книжка.

Я не потребую займати ся тут всіми питаннями, які Кучабський порушує у своїй книжці. Деякими з них мав я вже нагоду займати ся в моїм листі до през. дра Е. Петрушевича, з приводу проєкту нової програми об'єднання галицьких партій: Трудової (обох груп) і партії Народньої Роботи. А книжка Кучабського, як бачу, є якраз теоретичним обґрунтуванням вилонених у згаданім проєкті програми тез українського націоналізму. Тому я займу ся тут лише деякими, зате основними твердженнями сього українського націоналізму.

Провідною думкою книжки Кучабського є заклик до боротьби з большевизмом в ім'я українського націоналізму. І саме для умотивування сього заклику Кучабський займаєть ся викладом про суть українського націоналізму і про суть большевизму і про їх взаїмну цілковиту непримиримість. Се істотний зміст книжки.

Починає свій виклад Кучабський розсліdom „принципових поглядів большевизму про державність взагалі і про суверенність національних держав з окрема“. В основу сього розсліду бере книжку Н. Леніна: „Государство и революция. Учение марксизма о государстве и задачи пролетариата в революции“. Переповідає коротко теорію про державу, як її розуміють большевики, про державу взагалі і спеціально про державу буржуазну, про клясову боротьбу пролетаріату з буржуазією, про захоплення пролетаріатом державної влади, то є — про „диктатуру пролетаріату“, про знищення буржуазної держави пролетаріатом, про знесення кляс і клясових різниць і заведення соціалістичного ладу. Та цікаве, — все те переповідає Кучабський як теорію саме большевицьку, не згадуючи ні словом про те, що ся теорія — то теорія наукового соціалізму взагалі, теорія зясована Марксом і Енгельсом і принята в основу суспільно-політичного світогляду всіх соціалістичних партій, як II. так і III. Інтернаціоналу, — теорія, переповідувана ріжними соціалістичними авторами, на ріжних мовах (також і на українській мові, ще перед 30 роками), коли

ще і словом ніхто не згадував про большевизм. Також і тезу, що соціалістичний устрій в якійсь країні не зможе закріпити ся і вдержати ся, коли пролетаріят не запанує в усіх країнах — инакше здавлять його сусідуючі буржуазні держави, і через те пролетаріят мусить змагати до „всесвітньої соціальної революції“, — також і сю тезу представляє Кучабський як тезу спеціально большевицьку, а не тезу наукового соціалізму, тезу всіх соціалістичних партій, яку поставив науковий соціалізм, коли про большевизм ще ніхто нічого не чув.

І насуваєть ся питання: чому Кучабський так се зробив? Чи може помилив ся? — Се виключене, бо вже з самої книжки Леніна, яка є вихідною базою всіх його дальших наступів на большевизм, міг, ба—мусів про все те довідати ся. Чомуж він се зробив? — Мушу прийняти, що він, свідомо сю справу так однобічно, фалшиво представив, і то тому, що знає, що колиби представив сю теорію як теорію соціалізму взагалі, то тим якраз ступилоби ся вістріє, яким він хоче вцілити в большевизм, і задуманий, відстрашачий ефект — пусто розвіявби ся. Бо вже нічим відстрашачим, чимсь горендальним у цілім нинішнім цивілізованім світі не суть тези соціалістичні, а таким якраз, чимсь горендальним, хоче представити сі „большевицькі“ тези Кучабський, — вониж набули вже горожанське право на рівні з усіми иншими, відмінними тезами про державу, суспільність, клясову боротьбу і т. и. І цілий

цивілізований світ на стільки здемократизував ся і капіталізм, у своїм розвитку, на стільки наблизив ся до соціалізму, що вже в самих буржуазних державах входять до управи тих держав і соціялісти, які цілком не менше національно свідомі від буржуазії і які цілком не менше дорожать їхніми національними, буржуазними державами — в добі капіталізму, — хоч на істоту держави взагалі, а на буржуазну державу й на соціялістичне „бездержавє“ з окрема, дивлять ся так як Ленін і большевики. А вся вихідна основа Кучабського є саме: відкликуючи ся до національного почування української суспільности і її змагань за українську державність і висуваючи їй перед очі „большевицьке“ (не соціялістичне!) „бездержавє“, що торощить усі національні держави і заводить на їх місце „понаднаціональну державу диктатури пролетаріату“ — пірвати її до боротьби з большевизмом, бо — „большевизм і націоналізм, — себто національне державництво, — се два цілком суперечні і непримиримі світогляди“. (Стор. 10.)

Чи така метода в поборюванню большевизму — через фалшиве представлявання справи, побе большевизм? — Я думаю, що ні.

Се перша, основна хиба книжки Кучабського.

*

Щоби доказати, що „большевизм і націоналізм, — себто національне державництво, — се два цілком суперечні і непримиримі світогляди“,

вдаєть ся Кучабський в метафізичні міркування про істоту нації: про національний характер і національний геній,

„який почерез усі історичні внутрішні й зовнішні хуртовини народу веде його шляхом його призначення, і на всі його кляси і на всю їхню боротьбу, на всю його творчість і на всю його руїну кладе одну свою печать“ (стор. 14).

При тім Кучабський розрізняє „націю“ від „етнографічної маси“, і саме: різниця між нацією і етнографічною масою лежить у тім, що у нації є творчий геній, а в етнографічній масі — його (творчого генія) немає. Для большевизму різниці рівня і вартости народів є різницями лише кількості, бо щодо якості, щодо суті — всі народи є рівні. Для націоналізму зате, народи не є рівні,

„націоналізм стоїть на ґрунті національного аристократизму“ і „призначенням нації є збудувати своєрідний національний світ, який у даний історичний період запанувавби на більших або менших даних географічних просторах і своїми впливами сягнув ближше або дальше поза етнографічні межі тої нації на оточуючий світ інших націй, етнічних мас і етнографічних матеріалів“ (стор. 16).

У большевизмі

„суть національної справи зводить ся властиво до консервативної привычки вживати залюбки свою мову, або їсти місцеві „національні“ страви чи по своєрідному одягати ся, тощо“, —

А для націоналізму

„найціннішим не є ані мова, ані пісня, ані одяги, ані звичаї, ані своєрідні форми суспільного, економічного й політичного співжиття народу, — лише є той один ґрунт,

із якого всі ці своєрідности виростають: вільна творчість нації у всіх ділянках її життя“ (стор. 14).

І тому

„для націоналізму є справою цілком природною й очевидною, що творчий геній нації має право на експанзію поза етнографічні межі тої нації, — всеодно, чи буде це експанзія політичного імперіялізму нації, чи культурна експанзія, чи нарешті яканебудь іще инша експанзія, в якій центрі є власне „Я“ нації“ (стор. 16).

„Тому націоналізм є противником усяких плембисцитів при вирішуванню спорів поміж етнічними групами“ супроти здобувців, які „своїм мечем написали на безформному етнографічному хаосі відзеркалення вищого порядку світа, свій творчий закон“ (стор. 17).

Очевидно, що „поміж таким національним аристократизмом“ — на мою думку, він подобає більше на національний канібалізм — „і егалітарним большевизмом не має й не може бути спільної мови“. Цілком слушно.

Ось так довів Кучабський свою тезу, що „большевизм і націоналізм — себто національне державництво, — се два цілком суперечні й непримиримі світогляди“. Довівши се, переходить до дальшої критики большевизму, вже в цілій його повноті, і то зі становища саме отого українського національного аристократизму.

*

Я не маю найменшої охоти зупиняти ся тут над сею критикою або ще й обороняти большевизм, — се діло самих большевиків, як вони уважають, що се їм потрібне. Впрочім, Кучабський, заявивши, що

„фундаментом і стовпами практичної політики большевизму неминуче і в природі річи мусять бути обман і провокація“, сам їх виправдує: „аджеж большевизм узяв ся за таке велитенське завдання і чисельна перевага його ворогів є така безмірна, що справді вони не можуть рахувати ся зі способами, яких уживають, інакше, як лиш, щоби вони були доцільні“ (стор. 24).

Я зупиню ся тому тут лише при деяких важніших твердженнях Кучабського, які мають більше засадничу вагу.

Ось прим. гасло: „самоопределение вплоть до отделения“. Се є також „провокацією і облудою“.

„бо вся суть большевизму якраз у заперечуванню суверенности націй і ціле його завдання якраз у тому, щоби вмішувати ся у внутрішні справи національних держав і щоб большевицькою пропагандою, організацією й переворотом нищити їх“ (стор. 32).

Та, тут насуваєть ся питання, — як думає Кучабський: чи сьуть большевицького заперечування суверенности націй, національних держав, лежить у тім, що ті держави є національні, чи у тім, що вони не є большевицькі? Чи думає Кучабський, що колиб Німеччина чи Франція стали нині большевицькими, то вони тим самим страшилиби свою суверенність? — і сталиб чим? — покірним, наївним німецьким чи французьким агнятем супроти суворого, безжалісного московського вовка? — Чи входячи в союз з „Москвою“ пересталиби впорядковувати на нових господарських основах своє господарське життя і розвивати свою національну культуру? — бо все те малоби прийти з „Москви“? — Чи Кучабський справді

такий з ґрунту наївний, чи лише так наївно розуміє національну суверенність і большевизм? А чи — з другої сторони — „національна суверенність“ буржуазних держав справді така вже цілком суверенна і кожда національна держава управляється всередині й назовні — як лиш їй захочеться? Чи вони не підлягають уже тепер вишшій суверенности — сплітови невластивих світових господарських взаємин, який робить так залежними всі буржуазні держави одну від другої, що чи нині чи завтра вони будуть мусіли зливатися у „З'єдинені Держави“ такого чи иншого континенту?

А далше: щож є тепер сама „московська“ нація? Чи, коли вона збольшевичила, то перестала вже бути нацією й повернула до етноґрафічної маси, так, як се чекає всі инші нації, коли вони збольшевичать? Чи може вона одинока остане суверенною на цілий збольшевичений світ, для якої після теорії „національного аристократизму“ є „справою цілком природною і очевидною, що її творчий ґеній нації має право на експанзію поза її етноґрафічні межі, — всеодно, чи буде се експанзія політичного імперіялізму, чи культурна експанзія, чи яка небудь инша експанзія“? — Коли так, коли вона в ім'я національного аристократизму має на се право, то нічого так кидати ся на неї національному аристократови Кучабському. А коли так не є, коли московська нація, збольшевичившись, зійшла на етноґрафічну масу, то тоді — тоді хіба не лишається українському націо-

нальному аристократизмови нічого иншого, як лише — завоювати отсю етнографічну московську масу...

*

Перейдім тепер до Радянської України й до її відношення до Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Що каже нам про се Кучабський?

Змагання українського народу до своєї державности, як вони виявили ся в заходах київської Центральної Ради, в Гетьманській Державі, й накінець в Українській Народній Республіці, до вдержання й закріплення української держави не довели. Не тому, що український нарід фізично у сих змаганнях знеміг ся і що не стало зброї.

„На Україні було стільки військового знаряддя, що цілі нові міліоніві армії можна було узброїти з них фізичною силою. І узброїв ся всякий, хто хотів, і від тої фізичної сили вся Україна спалахнула, але — в згарищах згасла. Бо не було тої вищої ідеї, того вищого закону, того духа, що давби суть і зміст і ціль припадком знайденому сталевому мечеві. Не було тільки тієї нації української, що чужинецьких здобувців відбилаб“ (стор. 18).

Тепер, що правда, і Росії нема, а є „Союз Радянських Соціалістичних Республік“ з центром, який лежить в „Московщині“. Але сей Союз

„живе такою думкою й таким інтересом, такою творчістю, якими зясовують їх державні мужі Москвини“ (стор. 37).

Правда, сей Союз складаєть ся з поодиноких республік, між иншими і — української, правда й се, що шкільництво й державну адміністрацію в тих республіках націоналізуєть ся, і що вся та „українізація, якутизація, узбекізація, туркмені-

зація, башкірізація і всяка инша бурятомонголізація“ переводить ся в тих республіках і автономних областях не раз навіть проти волі деяких частин „українізованих“, „якутизованих“ і т. д. мас, та все те — є лише обман і плянова провокація. Чому ж так? — Тому, бо творить ся се на те, щоби

„роблючи зайвою всяку боротьбу за національні ціли, не дати їм скристалізувати ся в нації — бо лиш в боротьбі творяться нації“, і „затримуючи їх тим на рівні лиш культурних націй, не дати їм скристалізувати ся в політичні нації“, а се на те, щоби „викликати в них переконання, що вся Росія, — а не в даному випадку сама лиш напр. Україна, Грузія, чи Білорусь, — є їхньою державною власністю і їхньою ширшою й справжньою вітчиною“ (стор. 64).

Читаю се, і — починаю почувати себе якось ніяково. Якжеж-то? — Коли все шкільництво на Україні — не лише початкове, але й середне та висше, українізуєть ся, чим кладеть ся основу повному культурному розвитку українського народу, тим більше, що те шкільництво отверте в першій мірі не для молоді давних зрусіфікованих, упривілейованих кляс міщанської і дворянства, а для молоді саме не-зрусіфікованих українських низів, не-зрусіфікованої української маси; коли українізація всего висшого шкільництва на Україні дає основу для розвитку всебічної культури, яка обіймає не лише дослід над устною народньою й письменною українською літературою, але дослід у всіх галузях людського знання, а в тім і дослід над господарським життям на

Україні й над його вимогами й дослід над політичним життям України й над політичними вимогами України; коли відтак те знання передається масі народу — тими, що вийшли з сеї маси, — якжеж-то? — то тим малоби ся вбивати політичну думку в українськiм народі і спинювати перетворення його в націю, малоби не допускати до творення його політичних ідеалів, а коли сі ідеали є, малоби доводити до затрачення їх? Я до сього часу був свято пореконаний, що у кождім народі зі зростом його культури росла і його політична думка, а з упадком культури й упадала його політична думка. А тут Кучабський навчає мене нараз цілком чогось иншого.

А далше: в чім є той пляновий провокаторський обман большевицький, коли українізується й державні адміністраційні установи української республіки, і то не лише низші, що мають безпосередно до діла з масами, але й висші, з якими маси безпосередно, коли вже не нічо то дуже мало що мають до діла, і усуваєть ся із тих висших установ усіх, хто упоєний своїм російським національним аристократизмом не хоче піддати ся українізації? А усуваєть ся не якихсь „безпартійних“, а самих „московських“ або „змосковщених“ большевиків, чейже найпевніших довіреників „кремелського центру большевицького“, і відсилаєть ся їх до Москви. В чімже тут та большевицька провокація? — Я думаю, що коли українська радянська влада всю державну адміністрацію українізує, і тим зеднує з нею україн-

ське населення й навчає його відносити ся до неї як до своєї адміністрації, вирабляє в ньому розуміння, що він сам собою управляє, своїми людьми, а не чужинці ним правлять, бо закони і розпорядки виходять в імені Української Радянської Соціалістичної Республіки, а не „Московської“, то тим власне виховує його на горожан не „московської“, а української державности — хочби й соціалістичної, і навчає його уважати Україну як його справжню вітчину, а не „Московщину“. А тут знова Кучабський навчає щось іншого.

Що се є? — Чому до таких дивних заключень приходить Кучабський? — Я вважаю, що доходить він до тих своїх заключень тому, що виходить з цілком невірною, фалшивого погляду на істоту большевизму й большевицької революції.

Так приходимо тепер до основного питання: що таке є большевизм і большевицька революція?

*

Кучабський каже:

„Большевизм є національно-московським, збто згідно з московською національною психікою, коментуванням Марксового інтернаціоналізму. Як такий він є оригінальним твором і в своїй теорії і практиці — московського духа“ (стор. 88).

Чи воно так дійсно є? Кучабський на своє твердження не дає ніяких доказів, лише, поклавши його аргіогі в основу своїх виводів, конструує — всупереч всякому логічному думанню — якийсь большевицький світ, якого в дійсности не було

й нема, і змалювавши собі такого чорта на стіні, валить у нього мечем, що аж тинк облітає.

Я буду держати ся дійсних подій і буду судити большевизм не після зверхних, проминаючих проявів большевицької революції, а вийду від основ, з яких саме вийшла большевицька революція, на яких вона росла, кріпшала, поки покотившись лявіною й не розторочила все, що їй по дорозі стояло. І докажу, що большевицька революція не має нічого особливо спільного з „московською“ національною психікою, з психікою „московського“ народу.

Передівсім пригадую, що всі „московські“ партії, які саме могли виявляти психіку, „душу“ маси „московського“ народу: „московське“ мужицтво, „московський“ пролетаріят (процентоно невеличка частинка „московського“ народу), міщанство а вкінці і дворянство, і вся „московська“ т. зв. інтелігенція, що складала ідеології кожній з тих клас і верств, всі вони з найбільшою рішучістю не лише протестували, але й бороли ся проти большевицької навали, а коли мимо того та большевицька „апокаліптична бестія“ перемогла, вся „душа московська“ окрівавлена опинилась або в тюрмах, або на еміграції, де ще дотепер товчить ся.

А тепер нагадаю події, які вже позитивно характеризують, що се є той большевизм і большевицька революція.

Після невдалого першого замаху большевицького в Петербурзі на „Тимчасове Правительство“

(15.—17. липня 1917 р.) почалась завзята нагінка за большевиками: виловлювано їх одного по другім і запроторювано в „Крестах“, — і за липень та серпень посаджено там не мало, бо аж 103 большевицьких провідників і агітаторів. Пригадую, що в „Тимчасовім Правительстві“ засідав у той час і представник „Ради робітничих і салдатських депутатів“ соціаліст Церетеллі і ще другий соціаліст Чернов.

В Крестах займали запроторені одно ціле крило. Маючи там можливість сходити, цілими днями відбували наради, раз-у-раз порозуміваючись по-тайки з товаришами, що були ще на волі, яких рука Керенського не могла досягнути. А по національності складала ся та громада так: около 75 — Українців, до 20 — Жидів (між ними Троцькій і Каменев), 2 Лотишів, 1 прибалтійський Німець, і всего — 6 Русских.

За тюрмою, на волі, большевицька агітація велась дальше, почав підготовляти ся другий большевицький наступ на „Тимчасове Правительство“. „Тимчасове Правительство“ почало тратити певність, стало хитати ся, вкінці було приневолене на яких два тижні перед Жовтневим переворотом (25. жовтня стар. стилю — 7. листопада нов. стилю) випустити з Крестів майже всіх запроторених там большевицьких провідників.

Коли большевики перемогли і створили свій Уряд — „Раду Народніх Комісарів“, яка саме мала здійснювати большевицькі принципи, найголовніші чинности, якими мало бути се доко-

нане, зложено в руки: провід у „Надзвичайній Комісії („Чека“) в руки — Поляка, Дзежинського; комісаріят закордонних справ а відтак війни в руки — Жида, Троцького; комісаріят народньої освіти в руки — Українця, Луначарського (б. члена української студентської громади в Києві; автора цінної розвідки про Шевченка: Великий народний поет — виданої 1912 р. у Львові); провід III. Інтернаціоналу в руки — Жида, Зіновєва. Всіх їх об'єднував і проводив їм Ленін, вправді Русскій, але татарського походження, отже людина не московської психіки. Належалоби припускати, що принайменше керма комуністичної (большевицької) партії Радянського Союзу буде зложена у руки Русского, але і то ні, керма нею лежить у руках Грузина — Сталіна (Джугашвілі), був. комісара для справ національностей після листопадової („жовтневої“) перемоги в 1917 р.

Так от, чи ті два факти не є характеристичні для большевицького зриву? — І на що вказують вони? — Додаймо до того ще й те, що одинокую військову опору сьому большевицькому перевороту дали матрози Кронштадської залоги, яка майже без виїмку складала ся тоді — з Українців. Щож се говорить? І на що се вказує? Певно на одно ні — щоби сей большевицький зрив був духовим твором „московського“ народу, виявом його психіки. Зате каже нам розуміти большевицький зрив, як спазматичний крик болю обиджених і зогиджених народів Росії, рев визволюючих ся з „тюрми народів“ Росії рабів і їх пімста над нею.

Правда, цілі віки душена Росією національна свідомість поневолених нею народів і наслідком того їх ослаблене національне почуття, не змогли дати яркійшого національного відтиску їх визвольному зривови, — пригадую, що в той час в самих серці України, в Києві, Центральна Рада не жадала й не змагалась не то за українську державу, але навіть і за федерацію й догадалась була ледви до територіяльної автономії в межах Росії. І тому жажда волі тих поневолених народів виявила ся в одушевленню за соціалізм, в котрім усі, кожда одиниця і кождий нарід мали стати вільними, і виявила ся у формі большевицькій, у большевицькім розумінню методи боротьби за соціалізм, бо ся метода була найбільш революційною, давала найбільший підєм в боротьбі за визволення й найбільшу розкіш пімсти. І коли всі революційні „московські“ партії — соціал-демократи, соціалісти-революціонери й демократи разом з „кадетами“ і „октябристами“ бороли ся лише проти царського режиму за демократично-конституційний перестрій Росії, то вони (большевики) кляли і валили — саму Росію. І розвалили її, і то так розвалили, що навіть назва по ній не лишила ся. Відтак, реалізуючи соціалістичний клич єдності пролетаріату, створили „Союз Радянських Соціалістичних Республік“, а санкціонуючи визвольний клич для народів бувшої Росії „самоопределение вплоть до отделения!“ поклали на першім місці Союзної конституції сфедералізованих національних республік право — на вихід із сеї федерації

Правда, се право має, принаймні наразі, лише теоретичне значіння, але мимо того, те право покладене на першій місці конституції радянського Союзу вказує на всяку иншу, лише не на „московську“ психіку, вказує також і на те, що те право се один із головних, підставових принципів большевицької революції, вказує на кінець і на основу, звідки вона „пошла есть“.

А знова тепер, коли змагання за соціалістичний перестрій господарського життя в Союзних радянських республіках не принесли сподіваних результатів і господарська радянська політика завертає поволи назад до капіталістичної системи — одна національна політика проводить ся безупинно й непохитно аж до найдальших консеквенцій, так далеко, що Кучабського аж пасія бере, і він, не розуміючи всього того, що се є, підшукує з легкою душею в тім усім — обман і провокацію. Та, колиби Кучабський, замість, щоби бачити „одиноким інтересом і цілю большевицької держави — всевітну соціальну революцію“, а у всім иншій, що вона переводить, лише „обман і провокацію“, спокійно і трохи глибше вглянув в істоту большевицького зриву і, здавивши в собі на хвилю обурення за всякі дикі вчинки політичного й національного характеру „в ім'я большевизму“ нікчемної голої, що в кожній революції підносить голову й оживає, пристає до неї і тягнеть ся за нею — се вже така доля кожної революції — уважнійше та *sine ira et studio* став розмотувати спліт усіх тих розпучливих подій і змагань, якими повна

большевицька революція, і придивляв ся уважнійше, що в тих змаганнях не вдало ся а що вдало ся, тоді він не насміхавби ся так із тої „українізації, якутизації“ і т. д. і трохи серйознійше віднісби ся до неї. І тоді напевно відчувби в тім большевицькім страховищі той самий біль, який і йому стиснув серце і вихав йому в руку перо. Але тоді й не бувби написав на большевицький крик розпуки — такий бездумний пасквіль. Тоді і характеризувавби большевизм і большевицьку революцію не як „національно-московське, себто згідне з московською національною психікою, коментування Марксового інтернаціоналізму“, а як визвольну боротьбу поневолених Росією народів, після спеціального (большевицького) розуміння Марксового інтернаціоналізму.

*

Найбільш болючим для Кучабського, здається, є те, що — на його думку — большевицька революція станула впоперек змаганням українського народу за осягнення своєї держави, — не допустила до створення сеї держави й до закріплення суверенности українського народу. А до того ще і те, що большевики, окупувавши Україну, намагають ся дорогою „психічного обмосковлення“ українського народу, скувати її назад духово з Росією.

Я вже висше висловив коротко мою думку про те, чи дійсно большевицька революція і большевицький режим в Українській Радянській Репу-

блищі загрожують „психічним обмосковленням“ українському народові і чи сковують його духово з Росією. Я ще й далі поверну до того, та тепер здержу ся ще на хвилю при питанню долі самої держави — теперішньої капіталістичної доби, держави буржуазії, про яку, як мені здається, і мріє Кучабський для українського народу.

Помилкою Кучабського є те, що він вважає державу як якийсь абсолют, як щось найвище, сталие, незмінне, вічне й остаточною цілею, до якої кождий нарід має змагати. Міжтим справа з державою взагалі, а з буржуазною державою з окрема, так не маєть ся.

Остаточною цілею кожного народу є не держава, а його можливо найкращий, свободний культурний розвиток. Держава, се лише наймогутніший засіб до цього, і саме як таким засобом всі народи так дорожать нею — коли вони вже зорганізовані в своїх національних державах, а народи недержавні, але національно освідомлені, змагають найбільшими зусиллями й пожертвою до своєї державної зорганізованости. Тим стають вони незалежними і, як господар на своїм хазяйстві, нормують своє життя по своїй волі — своє господарське життя, як основу свого існування, у свій хосен, приспособляючи тим найбільші можливости свому фізичному й духовому розвитку — своїй культурі.

Приходить однак хвиля, і саме в найвищій стадії капіталістичного розвитку — останній перед

соціалістичним перестроєм, що нормування продукційними силами а вслід за тим і використання їх виходить уже поза межі сили поодиноких держав, — вимоги господарського життя і його дальшого розвитку у кожній з держав так сплітають ся і стають залежними від вимог і інтересів інших держав, що нормування ними — в хосен кожної держави з окрема і всіх їх разом, можливе лише під спільною, союзною кермою — усіх інтересованих держав. І зближаєть ся конечність — злуки тих держав. Очевидно, тоді дотеперішня суверенність поодиноких держав підпадає сильному заломленню, але се дієть ся якраз в хосен поодиноких, тих-же народів-націй. Без сього ціла господарська могутність тих держав розвалилаби ся і своїми звалищами прикрилаб і їх нації.

Саме до тої стадії капіталістичного розвитку продукційних сил доходить уся теперішня Західна Європа, і тому щораз настирливійше й більш очевидно стає конечність злуки західно-європейських держав в Злучені (не конче відразу — З'єдинені) Держави Західної Європи.

Так є на Заході Європи і так стоїть тепер справа зі суверенністю західно-європейських народів. А на Сході Європи?

На Сході Європи продукційні сили ще не дійшли до тої стадії розвитку що на Заході Європи, і кожда країна мусить іще сама ними кермувати і контролювати їх своїми власними державними установами, і з найбільшою запопад-

ливістю оберігати їх перед натиском західно-європейського капіталу та перед взаїмним натиском самихже держав Східної Європи. І саме в тих державах їх можливо найбільша суверенність стає конечною вимогою. Та, коли на Заході Європи прийде до злуки західно-європейських держав, то й ті східно-європейські держави будуть мусіли злучити ся на зразок Західної Європи у Злучені Держави Східної Європи (по східні границі: Німеччини й Австрії), щоби могли устояти ся перед новою західно-європейською господарською могутністю

Як бачимо, то поняття суверенности народу і його державна незалежність є зглядне — нічо устійнене, незмінне, а обумовлюване вимогами господарського життя народів, які й визначають обсяг і міру тої суверенности народів і їх державної незалежности.

*

Повернім тепер знова до України. Які перспективи у тім новім Союзі східно-європейських Держав висувають ся для України, яке можливе становище й відношення її до того Союзу?

Як конечною є, і то в не так уже далекій будучности, злука в одне господарське тіло західно-європейських держав, а за тим і злука в одно відпорне господарче тіло східно-європейських держав, так конечно є, щоб у тій східно-європейській злуці Україна, яка до тої злуки мусітиме приступити, приступила до неї як вповні само-

стійний і власновільний член. Чи вона до того часу зможе такою стати? — До сього треба дозріти. Та, чи Україна й український нарід має при сучасних господарських і політичних умовах можливість дозріти до сього? Я вважаю, що має, і саме — в теперішній Радянській Українській Республіці.

Усі дотеперішні змагання українського народу до політичної незалежності — завесь час російської революції — розбивалися не лише о недостачу розуміння у його загалу конечности політично самостійного, незалежного життя, але щогірше, о недостачу ясного усвідомлення у нього про його окремішність як народу. І тому заходи, хоч і як геройські і шляхотні маленької частини освідомлених національно Українців, за незалежність України, саботували самі українські маси і її освічена, але зрусіфікована верхня частина.

Через те, лише при виїмково корисних зовнішно-політичних умовах, чи в часі світової війни, чи після неї, при безпосередній підмозі одної з воюючих сторін у світовій війні — чи центральних держав, чи антантських — можливо було вдержувати, хоч і штучно, українську державу, мимо саботування її українською масою і проти волі її верхніх зрусіфікованих буржуазних і дворянських кругів.

Так було за час Гетьманщини. З погромом центральних держав українська держава впала. І коли вона не запропастилася цілком, то лише завдяки тому, що в той час не було вже й Росії,

що не було вже в той час ні в Росії ні на Україні „московської національної психіки“, яка до того часу улетіла вже була і з Росії і з України разом з „московською“ буржуазією і дворянством і з „обмосковленою“ українською буржуазією і дворянством — за зраницю, на еміграцію. А большевицька революція принесла иншу „психіку“.

Нема що винувати тепер свідомі національні українські круги, що вони, змагаючи ся далше за незалежність України, обороняли її перед большевицьким наїздом із півночі, звідки все йшла недоля України, і не порозуміли ся з большевиками, хоч як вони були — правда, що й не знали сего — одні одним близькі. Нема що обвинувачувати тепер і большевиків, що большевицька революція звернула ся проти визвольних змагань тих кругів, коли вони не пішли разом, у парі з нею, --- навпаки, заявили ся проти неї. Тут ходило о щось більше, тут йшла боротьба — за новий світ, що мав принести щастя всім.

Того щастя большевицька революція не принесла. Коли по руїні прийшло ся класти нові основи для господарського життя — для нової суспільности, вони не вдержували ся, западали ся, — соціалізм показав ся ще далеко передвчасним. Але большевицька революція мусіла перейти свою льогіку і перебігаючи свій круг повертає поволи назад до того, ізза чого вибухла, а з нею — і ціла російська революція: до визволення народів бувшої Росії — як

вислід большевицької революції, і до демократично-буржуазного строю національних республік — як вислід загальної російської революції.

Всесвітня соціалістична революція також не прийшла, і вона також іще передвчасна для західно-європейського капіталізму. Для III. Інтернаціоналу ще не вибила година й він поволи повертає на позиції, які перед світовою війною займав — II. Інтернаціонал. А II. Інтернаціонал поволи підступає у верх і займає позиції, які ще недавно займали виключно круги посідаючих, пануючих клас. Йому і припадає на долю підготувати ґрунт для соціалістичного перестрою держав. Щойно тоді вибе година для III. Інтернаціоналу.

Неможливість довести до всесвітньої соціалістичної революції й неможливість закласти підвалини під соціалістичний устрій в Союзі Радянських Республік, приневолив і Союзу заграничну дипломатію завернути в д погроз цілому капіталістичному світови до мирних, нормальних полагод політичних взаємин Союзу з капіталістичними державами. А коли які конфлікти трапляють ся, то звужують ся вже до конфліктів лише з поодинокими державами, та й то вже не на тлі заходів для соціалістичного перевороту, а за менш-більш вигідні господарські і фінансові вигоди, чисто капіталістичного характеру.

Союз Радянських Соціалістичних Республік, а з ним і Українська Радянська Соціалістична

Республіка, переступає поволи назад до капіталістичної системи господарського життя — відновлює буржуазну суспільність. Так тепер виступає перед українським загалом питання — питання кардинальної ваги: чи зможе український нарід охопити ціле нове господарське життя на Україні і чи зможе ним кермувати? — Бо коли в Союзі Радянських Соціалістичних Республік, отже й на Україні, відживе капіталістична господарка, тоді й поверне до „Росії“ й на Україну вся російська і зросійщена буржуазія і з нею „московська національна психіка“. То чи зможе до того часу українська нація і в господарськiм життi і в державно-адміністративнiм і культурними надбаннями так себе укріпити, щоби змогла відперти новий натиск „Москви“? Значну можливість до цього дають їй теперішні рами конституції Української Радянської Республіки. Коли вона її ще більше поширить і усамостійнить, тим ті можливості будуть ще більші. Тут вже залежить усе від самої української нації і від уряду Української Радянської Республіки. Тут і виявить ся міра життєздатности українського народу. Коли він здужає опанувати ціле господарське життя України й весь державно-адміністративний апарат, тоді — у хвили, коли прийдесть ся творити Союз Злучених Держав Східної Європи, він вступить до нього як рівний, власновільний член, — инакше лишить ся надаліше тим, чим щойно недавно був — рабом Москви.

Кінцевий розділ книжки Кучабського має заголовок: „Сучасне завдання нашого Заходу“, себто займаєть ся завданням, яке з уваги на нівеляційну національну політику большевизму супроти українського народу в Українській Радянській Республіці припадає на долю тому українському відламови, що опинив ся на захід від Рижської лінії, то є — під Польщею. У тім розділі переповідаєть ся ще раз коротко всі головні думки, виложені в попередних розділах, і зводить ся їх до остаточних висновків і заключень. А ті висновки і заключення такі:

Коли большевизм убив в українськiм народі через „психічнеобмосковлення“, „здібністьстворити у всіх ділянках його життя свій окремішний національний світ“, що є передумовою для „творчого подвигу здобуття і збудування своєї держави“, то

„щасливою випадковістю рижська лінія відділила принаймні частину недержавного українського народу з його надзвичайно ще кволим почуттям національної індивідуальности від безпосередно нівелюючого впливу большевизму“ (стор. 119). І тут, під Польщею „наш Захід набирає сьогодні надзвичайної вартости для всього українського народу“. Правда, і тут, на Заході України, картина українського національно-політичного життя, се „картина смерти і розкладу, національно-державницька думка сьогодні і там не має під собою ніякого ґрунту моральних сил“, бо „на цілім національнiм життiю покладений відпечаток всесильної брехні, під якою криєть ся моральна пустка“ (стор. 109 — 110).

З другої сторони, з боку Польщі йде польонізаційний наступ, а у відношенню до націо-

нально-політичної думки і змагань Заходу — терор. Та все таки те все не є таке страшне, як на Великій Україні — під большевицьким терором.

„Польонізація не всилі знищити українську націю, вона може лиш внести корективи (чи на ліпше? — бо лише се розуміється під словом „коректива“) в українсько-польське етнографічне межування. Але „українізуючий“ большевизм нищить само почуття індивідуальности української нації, заміщуючи його почуттям інтернаціональної солідарности“ — звертаю увагу на те дивовижє: почуття інтернаціональної солідарности заперечує почуття національної індивідуальности, і н т е р н а ц і о н а л і з м є однозначний з а н т и н а ц і о н а л і з м о м ! — „польонізаційний наступ може при відповідному національно-політичному проводі суспільности лише скріпити почуття української національної індивідуальности, а що до терору, то в порівнанню до поліційних умов большевицької Росії, українська національно-політична, державницька, легальна і всяка инша, організація має на нашому Заході просто необчислимі можливости перед собою“ (стор. 121).

Отже супроти всего того, яке сучасне завдання українського Заходу?

Завдання се таке: Коли державницьких передумов у нашім народі ще й сьогодні не має, то завданням Заходу є ті передумови створити. А тою передумовою є:

„Кристалізування почуття національної індивідуальности, т. зн. змагання Українців проти займанця і в їхньому приватному і публичному житті не во імя матеріяльних користей, чи соціяльних гасел і не во імя бунтарського гайдамацтва, лиш во імя чести й гідности української нації. І є ним приучування тієї гордої і свідомої своєї поваги суспільности до трівого, обчисленого не на зовнішній ефект, опертого на справжніх власних силах, спільного, зорганізо-

ваного будівництва. Черговим завданням є плекання аристократизму нашого національного почування, для якого не всі шляхи є добрі, а лиш ті, які скріплюють суспільно-творчі, організаційні здібності населення і які на всю національну боротьбу кладуть відпечаток не сліпого, гістеричного бунту, лиш етично високого лицарського подвигу“ (стор. 120). Бо лише „мечем і тільки мечем здобудемо свою державність, але мечем лицаря і героя, а не ножакою скритовбивця й погромщика“ (стор. 107).

В сій праці український Захід у Польщі має „просто необчислимі можливости перед собою“, а якщо він „у боротьбі проти свого займанця при рівночасному негативному відношенню до Росії зуміє скристалізувати в себе психічний стан нації, то розшматування України ще принесе своє жпиво“.

Не думаю входити в дискусію над тими хорими думками. Я навів їх тут — лише для повноти виложених у книжці Кучабського засад українського національного аристократизму.

*

Уважаю, що книжка Кучабського не знайде читачів, — вона появилa ся не вчас. Появилa ся запізно і — завчасно. Вона могла була найти слухняних читачів, колиби була появилa ся перед якими п'ятьма роками, коли большевицький розгром ще шалів, а Пілсудські з Петлюрою йшли на Київ. Але вона появилa ся і заскоро. Ще не вернула з еміграції до Росії й на Україну „московська“ і „обмосковлена“ буржуазія і „московські“ й „обмосковлені“ соціялісти — російська демократія, а з нею „московська національна

психіка“, і ще не розпочав ся канібалістичний танець „московського“ й українського національних аристократизмів. Але він прийде. Тоді книжка Кучабського знайде своїх читачів. Але він буде мусів її цілком переробити й передівсім вичеркнути слово — большевизм, а на його місце поставити — московська демократія.

Большевизм і західно-українська справа

(Стаття написана в маю 1926 р.)

Отся стаття є відповіддю на статтю одного німецького автора Н. Г., уміщену в 7. ч. берлінської „Osteuropäische Korrespondenz“ з 1926 р.: „Die westukrainische Frage“. Редакція ОЕКорrespondenz не згодила ся друкувати сеї відповіді, зате помістила відповідь на неї — хоч не оголошеної — тогож німецького автора, який тим разом підписав ся вже повним іменем і назвиськом: Hans Eberl, і в ній сей автор, покликуючи ся на брошуру В. Кучабського: „Большевизм і сучасне завдання українського Заходу“, ще раз підчеркує слушність своїх тверджень і висновків, відмавляючи слушности моїм твердженням і висновкам. Хоч моя стаття написана для німецьких читачів, мимо того, вважаю, не буде некорисним познакомити з нею в українським перекладі український загал. Із сеї статті пропускаю деякі уступи, ті, в яких згадую про справи, якими займаю ся у других статтях сеї збірки.

В 7. ч. „Osteuropäische Korrespondenz“ уміщена зістала стаття під заголовком: „Die westukrainische Frage“, написана — як се зазначає Редакція „ОЕКорrespondenz“ у вступній увазі — „одним добре обзнакомленим зі справою німецьким (reichs-deutschen) приятелем часопису“ Н. Г. Ся стаття

займаєть ся проблемою, „яку звичайно означаєть ся поняттям »східна орієнтація«“. В ній стараєть ся автор усталити лінію, по якій повинна бути поведена політика Німеччини супроти Сходу Європи, а властиво „супроти тої політичної могутности, яка по розгромі царської Росії, носить назву »Союз Соціалістичних Радянських Республік«“, а далше — у звязку з тим — яку ролю в отсій німецькій політиці супроти Радянського Союзу може відіграти „західно-українське питання“.

Ся стаття, через спеціальне освітлення розбираної німецьким автором проблеми, може справді зробити вражіння — на необзнакомлених з дійсними відносинами на большевицькім Сході Європи — що лінія вказана ним для німецької політики супроти Сходу Європи, є якраз одиноко правильною, і під тим оглядом вимагає для німецького народу нової переорієнтації.

На жаль, я не можу признати авторови слушности його виводам, так щодо його „вияснення про Схід“, як щодо його, впливаючих з того вияснення, практичних вказівок.

Німецький автор виходить із заложення, що „точка опору для німецької політики на Сході Європи — бо про се в своїй цілости розходить ся — лежить на Україні“. Бо „лише те питання є ще отверте, лише там находять ся можливости ділання і шляхи до хочби й як далекої будучини, яка не є ілюзоричною, чи замраченою, як все те, що опираєть ся на надіях на Москву, без огля-

ду, чи сей центр російськості є большевицький чи який там инший“. Орієнтація Німців на Росію, з центром у Москві, під теперішню хвилю — на большевицький Радянський уряд, вказує „на повне нерозуміння істоти і замислів сеї страшної східної могутності і — тому що бездумна — ледви чи зможе через що инше змінити ся, як лише через розторощуючий наїзд татарщини на Середну Європу“.

Я не вважаю себе управненим давати Німцям науку чи поради, як вони мають укладати свої відносини до большевицького Сходу; я хочу лише одно зробити, і що, думаю, мені як не-Німцєви вільно, — се є, також дати „вияснення про Схід“, тільки — що те вияснення вийде цілком инше, не таке, яке дає німецький автор згаданої висше статті.

*

Большевицький Схід представляє мотутність, яку всі цивілізовані держави в усіх своїх політичних і господарських комбінаціях мусять брати в рахунок і у відносинах до неї мусять виходити з ясно означеного становища, так на тепер, як і на будуче. Але означити ясно те становище можна лише тоді, коли пізнасть ся, що уявляє собою большевизм і большевицька революція — по своїй істоті, що склало ся в бувшій царській Росії на те, що та большевицька революція могла там вибухнути і вибухнула і у своїм перебігу приняла такі застрашаючі форми. Розходить ся

отже передівсім о вияснення сути большевизму і большевицької революції, бо лише тоді можна говорити „про можливости ділання і шляхи, до хочби й як далекої будуччини, яка не є ілюзоричною чи замраченою — на Сході Європи“.

В усій досить значній літературі про большевицьку революцію, а передусім у західно-європейських авторів про неї, представляється її як вислід спеціальної російської душі, як явище, якого розяснити не можна, бо пояснення його потопає в незглибимій, загадочній психіці російського народу. Лише дивують ся тому дивови, що той російський нарід міг піддати себе сам такому цілопаленню, сам своїми руками міг зруйнувати свою могутню державну будову, довести до повної руїни своє господарське життя. При тім, будучи найбільше відсталим у своїм господарським життю і культурними надбаннями, в порівнанню до народів Західної Європи, пірвав ся, саме він, заводити у себе соціалістичний устрій після найліпше виробленого соціалістичного систему Західної Європи — Марксівського соціалізму. Стоїть ся з виваленими очима перед тим російським сфінксом і з дива і з непонятности його здвигається раменами.

А прецінь, та большевицька революція перестане бути дивовижєм і стане цілком зрозумілою, коли саме не будеть ся про неї судити після її проминаючих проявів і після форми в якій вона вилила ся, а вглянеть ся в основу, з якої вона вийшла, і зважить ся ті позитивні результати,

до яких вона після її першої фази — руїни бувшого, доходить у своїй другій фазі — будови нового.

Через се фалшиве оцінювання, чи просто нерозуміння большевицької революції, впливає фалшиве усталювання західно-європейськими державами їх становища на будуче до большевицького Сходу, то є — до Союзу Соціалістичних Радянських Республік, або, як у тих державах усе ще повторяєть ся, в наслідок нерозуміння істоти большевицької революції, а через те і нерозуміння назви „Союз Соціалістичних Радянських Республік“ — до „Росії“.

Я тверджу і те твердження зараз доведу, що большевицька революція не має нічого особливо спільного з російським народом, з його психікою. Навпаки — і мушу се тут зараз зазначити, що всі класи російського народу: мужицтво, робітництво, буржуазія і дворянство, а з ними і вся російська інтелігенція, що складала ідеології усіх тих клас і верств, усі вони не лише протестували, але й з цілою рішучістю і завзятістю бороли ся проти большевицької навали, і коли мимо того большевизм переміг, та „російська душа“, окрівавлена і притовчена, опинила ся або в тюрмах, або на еміграції.

Щож означає большевицька революція? Хто її доконав?

Слідуючий уступ пропускаю, щоби не повторювати те, про що вже я згадав в попередній статті „Поговорім раз на розум!“, на стор. 41—43. Є се згадка про національний склад

запроторених в петербурській тюрмі „Крести“, після першого большевицького зриву, в липні 1917 р., большевицьких провідників, — а відтак національний склад „Ради Народніх Комісарів“, після другого зриву большевицького в листопаді (жовтні ст. ст.) 1917. р. і його перемоги над „Тимчасовим Правительством“ Керенського.

Що се говорить і чому се заперечує? — Чи се каже, що большевицька революція, се твір російського народу? Власне — се ні. Весь провід в часі большевицького перевороту, а відтак переведення самої большевицької революції після її перемоги над „Тимчасовим Правительством“, находилися в руках людей неросійського походження, і ця революція переводилася якраз при найяскравішій спротиві всіх російських суспільних класів і всіх політичних російських партій.

Чи се не вистарчає, щоби розвіяти легенду, що та большевицька революція, се вплив спеціальної психіки російського народу? Чи, навпаки! — не вказує се на те, що се зрив саме неросійських, але брутально давлених, поневолених, до розпуки доведених народів бувшої Росії, народів, яким після перших успіхів визвольних на початку російської революції, в дальшому її ході знова почала загрожувати реакція, поворот до старого, поворот назад до „тюрми народів“ — Росії? Вони-то, доведені тим до розпуки, кинули ся очайдушним зривом на ту тюрму, щоби її в самих її основах розвалити. І з того тому й вийшло те, що коли всі революційні російські партії: соціал-демократична (меншевики), соціалісти-революціонери, демократична з „кадетами“ і „октябри-

стами“ (лібералами) бороли ся лише проти царського режиму за демократично-конституційний перестрій Росії, то большевики якраз валили ту Росію. І її розвалили, і то так розвалили, що навіть назва по ній не лишилася, — на місце Росії повстав „Союз Соціалістичних Радянських Республік“.

Ся визвольна боротьба поневолених народів, бувшої Росії, ведена під кличем „самоозначення аж до відділення!“ (від Росії) вилилася у формі соціалістичної революції, та се стало ся тому, що саме соціалізм ідеологічно заповідав найбільшу волю кожній одиниці і кожному народови; а що знова той соціалізм виявив ся в большевизмі, то є, у большевицьким розумінню методи боротьби за соціалізм, то се знова стало ся тому, що ся метода була найбільше революційною, давала найбільший підєм у боротьбі за визволення і найбільшу розкіш пімсти. І так, царському большевизмови протиставлено соціалістичний большевизм, екстремній національній і політичній реакції — екстремну національну і політичну революцію.

*

По розгромленню Росії і виметенню з поодиноких національних територій зрусіфікованих, відчужених від народних мас, буржуазії і дворянства, — що однак було можливе лише в боротьбі веденій під кличем: диктатура пролетаріату! — приступлено до будови нового суспільно-політичного строю — в національних рамах, з

вилученням з кожної національної республіки зденационалізованої, зрусифікованої буржуазії і дворянства. Се переведено в той спосіб, що, реалізуючи соціалістичний клич єдності пролетаріату, створено „Союз Соціалістичних Радянських Республік“, а санкціонуючи визвольний клич большевицький для народів бувшої Росії „Самоозначення аж до відділення!“, покладено на начільнім місці Союзної конституції сфедералізованих національних республік право — на вихід із сеї федерації.

Але, зараз таки, коли саме після руїни, після розгрому Росії прийшло ся будувати нове життя, на нових основах, то тутже й виявило ся що є істотне, а що є формальне у тій большевицькій революції. Коли прийшло ся закладати в отсім новім політичнім творі: „Союзі Соціалістичних Радянських Республік“, нові основи для господарського життя — на принципах соціалістичних, ті основи почали западати ся, — річ цілком зрозуміла, бо в такій економічно відсталій країні, як бувша Росія, соціалізм, як господарський систем, мусів виявити ся як ще дуже передвчасним, — хоч в негативнім значінню, для цілковитого розгромлення Росії — саме найдоцільнішим. І розпочало ся ліквідування соціалізму. Проголошено „Нову економічну політику“ (НЕП), що значить — розпочала ся повільна відбудова капіталізму, але капіталізму виростаючого вже якраз із незрусифікованих народних низів в поодиноких національних республіках.

Рівночасно розпочала ся з нестримною кон-секвенцією і непохитністю дерусифікація всього публичного життя в радянських республіках, — шкільництво, мистецтво, весь державний адміністраційний апарат, військо, комунікація — все те націоналізуєть ся, і все публичне життя по-одиноких радянських республік приймає поволи своє, питоме національне обличя. Правда, се не йде так легко. Треба не забувати, що за давної „єдиної неділимої Росії“, все публичне життя було зрусифіковане, і вся інтелігенція поневолених народів змушена була і звикла, через примусову російську школу і через адміністративний натиск, уживати поза буденною, домовою розмовою, лише російську мову — в урядах і в публичнім життю, — тою мовою думала, говорила і писала. Щось подібне, як се було у Ірляндців — з англійською мовою.

Тепер прийшло ся се викорінювати — через національну школу для наростаючого покоління і через курси національних мов по урядах, самоврядних і державних, для урядовців. Богато урядовців нарікає, що „на старість“ приходить ся їм учити ся нових урядових — національних мов і володіти ними в урядуванні устно і письменно. А те урядництво в значнім проценті складаєть ся з давних, ще „царських“ урядників, котрі доперва після перемоги большевицької революції скорили ся і віддали себе большевицьким урядам на службу, але в серцях своїх полишили свою давну „російську“ ідеологію.

І тепер те все приходиться викорінювати. Їх жалі знаходять навіть відгомін у російських большевиків, головно тих, що стали большевиками також уже після перемоги большевицької революції і в глибинах своєї душі також ще укривають давню русифікаторську „ідеологію“. Деякі типічні зразки сеї боротьби збольшевичених Росіян за „поневолену російську мову“ в поодиноких національних республіках подані в 9. ч. „ОЕKorrespondenz“ в статті В. К. „Die russische Sprache in der Ukraine“. Але, мушу тут зазначити, що і в тій статті невірно характеризує автор „Союз Соціалістичних Радянських Республік“ як „понад-національну державу“, бо якраз той Союз є Союзом національних держав, і невірно подає сей автор як причину створення національних республік — бажання большевиків примирити селянство з большевизмом, бо ті національні республіки створено значно перед тим, заки прийшли на порядок денний дискусії над способами примирення селянства з большевизмом.

Щож з того всего виходить? — от що: показується, що соціалістична форма, в якій вилилася большевицька революція в своїй першій фазі — негативній, коли розходилося о ґрунтовне розгромлення давньої Росії, в своїй другій фазі — позитивній, коли на руїнах тої Росії прийшлося творити нове життя, та соціалістична форма зсувається і на верх виринає саме незакрите вже єство сеї революції — визволення народів.

Се є природний історичний хід усіх народів в добі народжуючого ся у них капіталізму. Сей народжуючий ся капіталізм пробуджує народи до власного державного життя, зєднує розшматовані на дрібні держави частини народу в одні, з'єдинені національні держави, або давні ненаціональні (національно мішані) держави розбиває на єї складові національні частини і з тих складових народних частин творить окремі національні держави. Так було в своїм часі при народжуючій ся капіталізм в Західній Європі; так було, в міру того, як капіталізм поширював ся дальше, на схід, в Середній Європі; так є тепер, коли капіталізм захопив і Схід Європи — давню Росію. В той національний процес вкидає капіталізм, тепер, коли він сягнув і до Хін — і народи Хін. Потрясення світової війни лише приспішили процес ферменту національного відродження всіх невизволених ще дотепер народів.

*

Коли те все маєть ся на увазі, то все, що говорить німецький автор статті „Західно-українське питання“, в його „виясненню про Схід“ і про те, як належить віднести ся Німцям до „тої страшної східної могутности — Радянського Союзу“ — не має жадного політичного сенсу. Бо чого хоче пан Н. Г.? Він хоче цілковитого перетворення дотеперішньої політики Німеччини супроти „Сходу Європи“, переміни дотеперішних

дружних відносин до „Москви“ у ворожі, і опору тої політики каже перенести до України, а як вихідну базу до сего ужити — Західну Україну, бо „лише на Україні знаходять ся можливости ділання і шляхи до хочби й як далекої будуччини, яка не є ілюзорична чи замрачена“, — коли з „Москви“ грозить лише „розторощуючий наїзд татарщини на Середну Европу“.

Шкода що на ті свої твердження пан Н. Г. не дає ніяких доказів. Чому саме з „Москви“ має грозити „розторощуючий наїзд татарщини на Середну Европу“? — Чи ж російський наїзд був в „большевицькій татарщині“ двигучою силою? — Коли судити про большевицьку революцію не з пустих, утертих фраз, а після її істоти, то російський наїзд винен уже найменше в тій революції.

Та й з такою фразою, що большевизм грозить „наїздом татарщини на Середну Европу“, також треба бути більше здержливим. Таж прецінь большевицька революція навіть у її першій фазі — руїнницькій, „соціалістичній“, в часі її найбільшого революційного розгону, не змогла зі своєю „татарщиною“ розлитися по Середній Европі, хоч та Середна Европа була тоді така знемочіла і підунала, — ясна річ, бож большевицька революція не має нічого спільного з майбутньою соціалістичною революцією в Середній і Західній Европі — вона могла відбутися лише на території бувшої Росії!, — то якже можна страшити тим „татарським наїздом“ тепер, коли та больше-

вицька революція вийшла вже в фазу мирної відбудови господарського і культурного життя національних союзних республік, і вся загранична дипломатія Радянського Союзу коло нічого так не заходить ся, як коло навязання мирних взаємин з капіталістичними державами, дорогою торговельних і фінансових договорів, чисто капіталістичного характеру?

*

Але, таки в однім можна згодити ся з паном Н. Г., а то, „що одиноко большевизм держить ще в купі сей державний твір (Радянський Союз), що повстав після розгрому царської імперії“. Дійсно, дотеперішні товариші боротьби держать ся ще разом, щоби спільними зусиллями перевести відбудову їх господарського життя і закріпити за їх національними республіками їх молоді ще державности, а з другої сторони, щоби спільним оборонним фронтом відбити можливі повторення „розторощуючого наїзду“ піддержуваної західно-європейськими державами „татарщини“ нових Денікінів, Вранглів і т. п., що на своїх арматах малиби перевезти назад до „вітчини“ розбиваючи ся на Заході Європи російську еміграцію з її „московсько-татарською“ душею для відбудови розгромаленої большевицькою революцією „тюрми народів“ — Росії.

Зате є цілком можливе, а навіть можна напевно сказати, що з хвилию, як державність

поодиноких радянських національних республік усталить ся, а новий наростаючий у них капіталізм і виростаючі з ним нові — національні буржуазії укріплять ся, і, як погроза повороту до минулого змаліє до безсильности, то тоді ті тепер ще сфедералізовані, союзні народи — розійдуть ся. Але чому малаби тоді Німеччина входити в якісь політичні і господарські умови лише з Україною? — чому також і не з „Москвою“ і з іншими державами, що вже повстали і можуть ще повстати на території бувшої Росії? А при тім, яке діло Німеччини мішати ся у цілий сей процес, втикати там свою руку? Таж нема ліпших „контр-революціонерів“ большевизму, як самі большевики, ліпших — бо розумних, що самі, розважно, в природнім, повільнім темпі, поступенно звивають большевизм і дають дозрівати поволи капіталізмowi на своїх територіях, без раптовних скоків, що моглоби захитати рівномірність розвитку і спричинити хаос, на який з такою жадобою чекає вся явна, за кордоном, і затаєна в самім Радянським Союзі — реакція.

*

Тут одна увага. Мій запит до німецького автора, чому Німеччина після евентуального розпаду „Союзу Соціалістичних Радянських Республік“ не малаб увійти у дружні господарські і політичні взаємини з „Москвою“ а не обмежувалася лише до самої України, — сей запит має

значіння лише на деякий протяг часу. Бо як з певністю можна прийняти, що в не так уже далекім часі всі держави Західної Європи будуть мусіли для ратування їх, в самих уже основах потрясеного, господарського і фінансового життя, злучити ся в „Союз західно-європейських Держав“, для пляномірного регулювання цілого західно-європейського господарства, як одної цілості — в сфері продукції товарів і їх збуту, доставки і розподілу сирівців і т. п., — так само напевно можна прийняти, що і всі східно-європейські держави знайдуть ся перед konieczністю задля конкуренційної оборони супроти тої нової могутньої західно-європейської господарської грози, яка стане перед їх очима наростати, злучити ся в окремих „Союз східно-європейських Держав“ — по східні границі Німеччини і Австрії. А тоді Німеччина не буде вже могла пертракувати безпосередно з Харковом згл. з Київом, Москвою, Варшавою, Прагою, Будапештом і т. д. і на відворот Харків згл. Київ, Москва, Варшава, Прага, Будапешт і т. д. не будуть безпосередно пертракувати з Берліном, Парижем, Лондоном, Римом і т. д. а лише всі того роду справи будуть обговорювати і їх нормувати Рада Союзу західно-європейських Держав у спільнім порозумінню з Радою Союзу східно-європейських Держав. Се так лише — мимоходом.

Найдивнішою є однак комбінація німецького автора щодо Західної України. Він хотівби бачити Західну Україну вихідною базою для Німеччини до Радянської України для її нової протибольшевицької і протимосковської політики на Сході Європи. При тім, як бачу, він цілком фалшиво поінформований про політичні угруповання і їх тенденції серед західних Українців.

Передівсім, неправдою є, будьтоби одна частина західно-української суспільности і саме — старша генерація, є „за злукою зі стоючою під Радянським пануванням Україною“ і прямує „відвертаючись від Європи до московської Татарщини“, — а друга і „саме молодша активістична генерація змагається за здобуття самостійної великоукраїнської держави“ і прямує, навпаки — „до Середньої Європи“. Зате є правдою, що вся західно-українська суспільність зміряє до створення великоукраїнської (соборної) держави, і розходить ся лише у питанню, як має поставити ся Західна Україна до східної української держави, котра тепер править ся радянським системом. І щодо сего, то значно переважаюча частина, і то не лише зі старшої генерації але і з молодшої, є рішучо за відірванням Західної України від Польщі і прилученням її — мимо того, що сама переважно і не є большевицькою — до Радянської України (евентуально з певними автономічними застереженнями), — друга, значно менша частина, але також не лише з поміж молодшої генерації, але і зі старшої, а з молод-

шої власне та „активістична“ група (яка в дійсності цілком не є активістичною, а лише хотіла би бути активістичною — проти большевизму) є проти злуки Західної України з Радянською Україною і за придержанням її при Польщі, з огляду на радянський режим на Східній Україні. Се є цілком ясно виложене в брошурі ідеолога тої „активістичної“ групи молоді Василя Кучабського: „Большевизм і сучасне завдання українського Заходу“. В тій публікації закликає він західно-українську молодь до боротьби з большевизмом і радіє зі „щасливої випадковости“, що Рижський договір, який означив границю між Польщею а Союзом Соціалістичних Радянських Республік, так повів ту граничну лінію, що цілий обшар Західної України (130.000 кв. клм., з 9 міл. населення) прилучив до Польщі, бо ту, на його думку, „українська національно-політична, державницька організація має просто необчислимі можливости перед собою“. А ті можливости є передівсім ті, що ту має отся „активістична“ молодь можливість організувати ся для української державности „з мечем в руці“ — мілітарно, „з мечем лицаря і героя“, на те — інакше годі собі се уявити — щоби наступити у свій час під покровом Польщі, як українські легіонери, разом, рамя об рамя з польською армією, на Радянську Україну і здавити там большевизм.

На ту-то якраз „активістичну“ групу західно-української молоді звертає особливу увагу німецький автор і радить Німцям спеціально сим

„активістичним“ рухом тої молоді заінтересувати ся і ужити його для нової політики Німеччини супроти Сходу Європи, то є — до зірвання всяких взаємин з „московсько-татарським Сходом“ і з України зробити підставу для її нової східно-європейської політики.

Та я питаю: чи таке переорієнтування в справі східно-європейської політики є дійсно таке много обіцяюче і приманчive для Німеччини? Таж припустім, що справді польській армії у злуці зі західно-українськими легіонерами вдалося здавити большевизм на Радянській Україні, — так тоді лише Польща скріпилаби ся, і то не лише територіяльно, через прилучення до себе ще якоїсь частини території Радянської України, задля „скорегування“, з огляду на „стратегічні вимоги“, її східних границь, але і господарсько, бо тоді вся решта „визволеної від большевизму“ України, підпалаби під її протекторат, і в першій мірі створилаби з України свій безпосередний, нею контрольований ринок, і вона, а не Німеччина створилаби з України підставу для її всеї дальшої східно-європейської політики. Чи се є таке приманчive для Німеччини?

На мою думку, першим і головним обов'язком західних Українців є готувати ся не до „визволення Радянської України з большевицької неволі“, а до визволення себе з своєї власної, польської неволі. А се має вже далеко иншу вартість для Німців. Бо визволення західних Українців з польської неволі, евентуально й

при мілітарній допомозі Радянської України, то є відірвання Західної України від Польщі, а що разом з тим мусілоби піти в парі — визволення білоруської території з тоїж польської неволі, булоби однозначне з розвалом теперішньої Польщі, і се є власне момент першорядної ваги для Німеччини, бо се є саме той момент для Німеччини, коли вона буде могла зкорегувати свої східні границі і усунути теперішній неможливий польський Коридор.

Треба лише жалувати, що німецький автор статті: „Die westukrainische Frage“, дійшов на підставі фалшивих інформацій до таких фалшивих висновків, не лише в його „поясненнях про Схід Європи“ і про істоту большевизму і большевицької революції, але й в його головній темі — про „західно-українське питання“.

„Війна“ УНДО з Українською Радянською Републікою

(Стаття написана в грудні 1926 р.)

В днях 19. і 20. листопада с. р. відбувся II. Конгрес Українського національно-демократичного Об'єднання — УНДО. Всі українські часописи, що виходять в Польщі, та й польська преса, вже висловили — кожда зі свого партійного чи кружкового становища виходячи — свою думку про вагу сього З'їзду, і добачили її головню в тім, що З'їзд по однім році існування УНДО значно затемнив чи замазав політичне обличчя УНДО, і саме — в основнім питанню: відношення УНДО до Польщі і до Радянської України. Зайшла зміна, УНДО відвертаєть ся від Радянської України і вступає на шлях — до Варшави. В дискусії однак — над політичним рефератом, ся зміна так виразно не виявила ся, чи радше, виявила ся лише відносно Радянської України, — про се саме йшла найбільш оживлена дискусія, зате відносно Польщі, ся дискусія була дивно скупю, — маєть ся вражіння, що була тенденція проводу партії покищо ярко зазначити свою непричасність до Радянської України, і з сього вже — як кон-

секвенція — вказати шлях туди, куди задумалося вступити, але на який явно покищо не можна ще вказувати.

Та, хоч про той шлях до Варшави, дискусія майже нічого конкретного не виказала, то зате дискусія над відворотом від Радянської України була не мало цікава, — не щоби вона визначалася влучністю аргументів, а якраз навпаки, що визначалася незвичайною мізеротою. І я, читаючи в „Ділі“ звіт із сеї дискусії, зазначував собі на маргінесі ті думки, які при кождім аргументі набігали мені до голови. І тепер хочу поділити ся ними з ширшим громадянством.

*

Основою дискусії над відношенням УНДО до Радянської України була думка, що хоч УНДО „добре розуміє, що доля тої частини українського народу, що опинила ся під Польщею всеціло зависить від долі Наддніпрянської України“, що УНДО „цілою душею радіє тим великим національним дорібком, який здобуває собі там український народ“ і „тішить ся його змаганнями і успіхами в повному державному незалежнюванню себе від Москви, бо знає, що дорібок Наддніпрянської України, то наш спільний дорібок“, то мимо того УНДО відносить ся до Української Радянської Республіки негативно, — „орієнтувати ся“ на Україну, як на радянську Україну і на її Уряд, як радянський Уряд — УНДО не може.

Але є доброї надії, що „українська національна стихія“ переможе радянський державний устрій „мимо найбільш жорстоких і кривавих спроб большевицьких, щоби спинити національно-визвольний рух українського народу“. Ті спроби показують ся безуспішні, і тому „Москва“ мусить іти тій „стихії“ — на уступки. А впрочім, чомужби й „орієнтувати ся“ на Радянську Україну? — чиж вона є державою, незалежною, суверенною? Вонаж є лише „васалем Москви“, чи навіть, як один з бесідників висловив ся „ще більшою колонією Москви, як була за царських часів“, і панує в ній не український народ, або хочби лише українська робітнича кляса, а всесоюзна комуністична партія, котрої філія на Україні КПУ має ледви 23 проц. Українців, і то в значній мірі Українців лише з походження, зате аж 52 проц. „Москалів“ і 25 проц. інших, головно Жидів. А крім того: чи має Радянська Україна своє військо? Чи має вона свою монетарну систему? Чи заступаєть ся український радянський уряд за інші українські землі? — тут, здаєть ся, треба розуміти західно-українські землі, — навпаки, не то не заступаєть ся, але ще допускає такі „неможливі явища“, як створення молдавської республіки з українською більшістю, та ще намагаєть ся створити на Волині польську республіку, — віддав Москві Крим, сотні тисяч десятин української землі роздаровує Жидам, а український селянин мусить іти на Сибір. „Так не поступає суверенна держава, ані суверенні держави не дозволяють, щоби

з ними так поводити ся. Радянська Україна є васалем Москви, а ми не орієнтуємо ся на васала, тільки — на український народ!“

А український народ?...

Застановім ся над усіма тими закидами і питаннями і розважмо, наскільки вони є слушні чи неслушні.

*

Зачнім від „української національної стихії“ Хто вона? Чого вона хоче? Чи української держави? — Чомуж не підтримала УНР або гетьманську державу? — А може хоче Росії? Чомуж розгромила Денікіна? — Значить, і змагань за українську державу не піддержала і до відновлення Росії не допустила. Але прийшли большевики і вона їм, хоч мілітарно найслабшим, піддала ся? Чому? Чи тому, що большевики почали переводити українізацію? Алеж селянство, яке не піддержало УНР, може розуміти і хотіти українізації хіба найнижших державно-адміністративних установ, з якими воно має безпосередні зносини, а в українізації висших адміністративних установ, висших шкіл, усіх культурних установ, Академії Наук, мистецтва, театру, опери, селянство — не дурімже себе! — цілком не заінтересоване. А мимо того піддало ся большевикам. Чомуж так? — Дістало землю і — заспокоїло ся.

А може та „стихія“, то не селянство, а жмінка культурних українських діячів, що не пішли на еміграцію а остали на Великій Україні і „котрих

большевики в найбільш жорстокий спосіб керували“? Алеж не дурім і тут себе! Чи була вона в силі до чогонебудь змусити большевиків? — і большевики на те їх „в найбільш жорстокий спосіб керували“, щоби „скервавши“ їх. завести саме те, за що їх „керували“? Так деж та „українська національна стихія“? — А мимо того: большевицька революція перемогла і по цілій Великій Україні пішла українізація усього публичного життя і цілого українського державного апарату. Чому ж се так, що се значить? — Відповідь на се питання не буде нікому тяжка, хто розуміє, що се є та большевицька революція, що вона означає. Сеж визвольний зрив поневолених бувшою Росією народів, а творення української держави й українізація усього публичного життя і цілого українського державного апарату — се здійснювання одного з головних принципів большевицької революції, сеї інтернаціональної „потьори“: невідемного права кожного народу на свою національну державу. І сей-то принцип большевицької революції переводить тепер на Україні большевицький український уряд, переводить саме те, чого не могла була доконати українська національна „стихія“. І переводить се не лише мимо того, що селянство відноситься до сього як до справи друго-або трето-рядної для нього, бо воно не здає ще собі докладно справи з того, що значить будувати свою українську державу, але й переводить се при явному спротиві 4/5 населення українських міст — „Москалів“ або „змосковщених“

Українців і „змосковщених“ Жидів — мійського населення, що є таким важним, а в кількож-то випадках і рішачим чинником в життю кожної новочасної держави; переводить на кінець се мимо того, що пануюча на Радянській Україні К П б У має ледви 23. проц. Українців і то в значній мірі Українців з походження, зате аж 77 проц. „Москалів“ і „змосковщених“ Жидів. І всі ті 77 проц. „Москалів“ і Жидів мусять тому національному принципови большевицькому піддати ся, бо він, з хвилию як побідила большевицька революція, сильніший від всіх тих „стихий“ на Україні — „московської“, жидівської і тої нещасної — української...

Розумієть ся, хто раз запряг собі, що мусить поборювати большевиків, той признавати всего того не може, і він, ставши перед такою дивною для нього появою, як українізація державного українського апарату українським большевицьким урядом, буде толкувати собі його навіть таким абсурдним аргументом, що то робить „Москва“, і то на те, щоби через українізацію державного апарату на Україні — навіть висшого, через українізацію висших шкіл, через заснування Української Академії Наук і українських опер в Харкові, Києві, Одесі і Катеринославі приєднати для „большевицької теорії“ українське — селянство...

*

Се вжевійшло в манію наших націоналістів бачити і представляти все, що лише зроблять українські большевики і большевицький уряд на Укра-

їні, як роботу не для України, лише — для „Москви“, що все те є „властиво“ роботою російського, „московського“ народу, згл. російських большевиків — *ad maiorem gloriam* російського народу, а українські большевики і український большевицький уряд, се лише сліпа рука, котрою править „Москва“. Вони не хотять того сказати, що Москва, то лише принагідне місце осідку Союзних установ радянських національних республік, де не одні лише „Москалі“ засідають і рішають, але представники всіх Союзних республік, і де без згоди представників тих Союзних республік самі „Москалі“ нічого не можуть вдіяти. І не хотять сього зрозуміти, що коли в чім Союзні установи рішають що небудь, що не підходить або замало узглядняє інтереси котрої з Союзних республік, то виною є тут не „Москва“, то є „Москалі“, а саме представники тих Союзних республік, т. зн. самі Союзні республіки. Для них все ще большевицька революція, то революція російського народу, а перемога большевицької революції, то перемога російської, „московської“ революції. Не годні лише одного пояснити, чому-то та „російська“ большевицька революція потворила національні республіки і заводить у них насили, проти волі і при спротиві російських „стихій“, національне державне життя, національне публичне життя і національну культуру тих республік. Вони все ще не годні того зрозуміти, що саме „Москалі“, то є російський нарід, найменше винен в большевицькій революції, що якраз не „Москалі“, а „іногородці“ були голов-

ними двигунами большевицької революції. Бо і деж ті „Москалі“? — Хто вони? — Чи може Сталін? чи Бухарін?, може Луначарський або Троцький?, або може Петровський чи Каменев? чи Ворошилів, Раковський, Радек?, чи Дзержинські, Мєнжинські, Криленко, або Ганецький?, або Литвинов?, або Йоффе, Фрунзе, Шумський, Стеклов, Затонський, Квірінг, Мануїлський, Куйбішев, Ярославський, Чубар, Мікоян, Скрипник, Зіновєв і т. д. і т. д.? За виїмком репрезентативних осіб як прим. Калінін, Риков, дійсно Русских, майже вся решта — люди ініціативи і діла, ті саме, що перевели большевицьку революцію, се якраз „інородці“, а не „Москалі“. Ленін, хоч почував себе Русским, також з походження „інородець“, і він національну справу ставив в повній суперечности до „Москалів“, навіть большевицьких, які щойно, коли побідила большевицька революція, почали почувати нараз в своїй груди большевицьке серце і, переходячи до партії, переносили туди зі собою і своє русотяпство.

Російський нарід, „Москалі“, найменше винен в большевицькій революції; коли він в чім завинив, то передівсім супроти себе, не в тім, будь-тоби її перевів, а в тім, що своєю неполітичною національною політикою, ще за своєї бувшої Росії, довів до большевицької революції, яка й розторошила ту його Росію.

Тепер щодо суверенности: чи Українська Радянська Республіка є суверенною державою, чи ні? Над тим також була дискусія на останнім конгресі УНДО. Чи вона була потрібна — се инша справа, — бо ходило о „орієнтацію“, чи УНДО, як західно-українська партія, має змагати до злуки з Радянською Україною, чи ні. А до сього, питання суверенности Української Радянської Республіки ні причім, бо ж можна змагати західно-українським землям до злуки з Великою Україною без огляду на се, чи вона є суверенною державою, чи ні, — можна змагати до злуки з нею, хочби вона й не була суверенною державою. і можна противити ся злучі з нею, хочби вона була суверенною державою. Німеччина, Італія і Франція є суверенні держави, а мимо того швайцарські Німці, Італійці і Французи не думають злучувати ся з ними, і з другої сторони, ні Німеччина, ні Італія. ні Франція також про злуку з ними тих їх національних частин не думають.

Про злуку західно-українських земель з Радянською Україною повинно рішати не те, чи вона є суверенною державою, чи ні, а те: чи є в інтересі західно-українських земель — а коли є, то який се інтерес — лучити ся їм з Радянською Україною, і саме: в інтересі політичнім, передівсім загальної ваги: чи злука західно-українських земель з Радянською Україною скріпить політично в державницькім значінню український нарід, чи ні? — а в вузшім значінню: чи політичні відносини в Польщі і політика польського

загалу і його уряду супроти українського народу в Польщі дають більшу запоруку його політичному розвитку і дозріванню, якби се дав український радянський уряд, чи навпаки: політика українського радянського уряду дає більшу запоруку західно-українському населенню в його політичнім розвитку і дозріванню, як політика польського уряду. Далше, під оглядом господарським: чи господарська політика польського уряду дає більшу запоруку господарському розвитку — промисловому і рільничому, на західно-українській території в користь західно-українського населення, якби се міг і хотів дати український радянський уряд, чи навпаки: господарська політика українського радянського уряду може дати більшу запоруку господарському розвитку західно-української території, як польський уряд; а вкінці: чи з огляду на культурний розвиток західно-українського населення, в поширенню між ним освіти, шкільної і позашкільної, в підпомозі розвитку науки і розцвітові мистецтва, чи польський загал і його уряд дає під тим оглядом більші запоруки, якби міг їх дати український загал на Великій Україні і його радянський уряд, чи навпаки: український загал на Великій Україні і його радянський уряд дає більшу запоруку західно-українському населенню в розбудові його шкільництва, початкового, середного і висшого, в підмозі наукових дослідів і розцвіті мистецтва, як польський загал і його уряд? — Такі питання повинні були бути, на мою думку, розсліджувані

і передискутовані учасниками конгресу УНДО, коли розходить ся про питання „орієнтації“ чи „неорієнтації“ західно-українського народу на Українську Радянську Републіку, а не те, чи Українська Радянська Републіка є суверенна, чи ні.

Але замість сього розведено широко дискусію над тим, чи Українська Радянська Републіка є суверенна, чи ні. Так застановім ся тепер ще й над сим питанням.

*

Чи Українська Радянська Републіка є суверенною? За виїмком одного бесідника, решта бесідників заперечила тому. А не є суверенною тому, що перше: не має свого війська, друге: не має своєї монетарної системи, а третє: не веде самостійно своєї економічної і закордонної політики. Хтож все те має і веде? — „Москва“?

Українська Радянська Републіка є одною з чотирох держав, які творять „Союз Радянських Соціалістичних Республік“. Кожда з них уладжує і веде свої внутрішні справи незалежно одна від другої, і коли їх що у веденню тих справ уподобнює, то те, що, улажуючи ті справи, виходять вони із певних, спільних їм, основних засад, засад — соціалістичних. Так само, як капіталістичні держави уподобнює одну до другої те, що вони, улажуючи свої справи, виходять із спільних їм основних засад — капіталістичних. А те, що деякі справи, як прим. справи мілітарної оборони,

фінансової господарки, заграничної торгівлі і заступство інтересів усіх республік перед заграницею переказують спільним, Союзним установам, для їх спільного вирішування і ведення, то те цілком не уменшує суверенности поодиноких республік, бо коли вони передають їх до тих установ на спільне вирішування, то роблять се тому, бо вважають, що се є доцільнійше для інтересів самих-же тих республік, до того ще — в їх перших починах соціалістичного будівництва. Се не уменшує їх суверенности тим більше, що кожда республіка в тих Союзних установах має своїх преставників і ніодна з тих республік у вирішуванню справ у тих установах не має більших управнень від другої; кожда з них має рівне право і ніяка справа без згоди представників усіх республік не може бути порішена. Укорочення суверенности тих республік булоби тоді, коли порішування тих справ булоби признане лише одній з тих республік, прим. російській федеративній республіці, або білоруській, або українській, або кавказькій федеративній республіці. А так не є. Всі вони є суверенні, бо всі вони мають зарівно вимагані до суверенности атрибути: територію, населення і владу, хочби ту владу в деяких справах переказували до спільної установи для спільного вирішування і виконання. (Визнання чужими державами не належить до вимог суверенности).

Ся союзна конструкція радянських республік дуже схожа зі союзною конструкцією бувш.

австро-угорської держави. І Австрія і Угорщина були суверенні держави і кожда з них управляла своїми внутрішніми справами цілком незалежно від другої, хоч на однакових основних засадах — політичних і господарських, — правда, не соціалістично-радянських, а капіталістичних, з примішкою фєвдальних рештків. Зате для справ, які в інтересі обох тих держав обі ті держави уважали доцільним спільно їх рішати і вести, як справи мілітарної оборони, фінансової господарки, заграничної торгівлі і заступство інтересів обох тих держав перед заграницею, переказували спільним союзним установам „делєгаціям“ і „спільним міністерствам“, в яких ні Австрія ні Угорщина не мали більше прав одна супроти другої а обі були на рівні поставлені. Через те суверенність ні одної ні другої не була зменшена. Що у вирішуванню тих чи інших справ приходило нераз до острих сутичок, і в тій чи іншій справі раз одна а раз друга сторона перемагали, то се не значить, що через те одна сторона вдержувала свою суверенність, а друга її тратила, ставала її васалем, — обі вони оставали суверенними.

Подібно є в Союзі Соціалістичних Радянських Республік. І там ведуть ся суперечки, і там кожда сторона змагаєть ся в обстоюванню своїх інтересів. Колиж у вирішуванню поодиноких справ одна сторона союзна, прим. російська, переможе становище інших республік, прим. української, то се може свідчити про все инше, лише не про несуверенність української республіки, може свід-

чити, прим., що аргументи російської сторони є сильніші від української, або просто російська сторона в обороні своїх інтересів є безоглядніша, а українська слабша, податливіша, при чім не малу роль може грати й те, що російська делегація вихована віками в державницькім життю, а інші, неросійські — віками в недержавницькім, підяремнім, що не мало відбивається, часто навіть несвідомо, на ставленню справ і їх обороні, — але все те суверенности не дотикає, її не зменшує. І тому, коли відмовляється Українській Радянській Республіці суверенности ізза того, що вона не має свого війська, не має своєї монетарної системи і не веде самостійно своєї економічної і закордонної політики, то так само мусить ся ізза того відмовити суверенности російській федеративній республіці, „Москві“, і білоруській республіці і кавказькій федеративній республіці, — а признаєть ся суверенність російській федеративній республіці, „Москві“, то мусить ся признати її і білоруській республіці і українській і кавказькій федеративній республіці.

Ся суверенність поодиноких радянських республік є виразно зазначена в Союзній конституції, а найяскравішим висловом сього є постанова 4-та сеї конституції, яка признає кожній республіці право на вільний вихід із сього Союзу. Тоді переказані республікою Союзним установам справи *ipso facto* повертають назад до виступаючої республіки. І тою постановою суверенність поодиноких республік є ще сильніше зазначена, як се було в

австро-угорській державі, де того управління не мали ні Австрія ні Угорщина.

*

Дальшим знаменем несuverенности Української Радянської Республіки має бути те, що „вона не боронить інших українських земель“, — приймаю, що тут мав на думці бесідник конгресу УНДО західно-українські землі, що знаходяться під окупацією Польщі, Румунії і Чехо-Словаччини. Щодо цього, то я не є в спроможности тому закинути ані притакнути, ані його заперечити. Щоби про се судити, то треба жити або в тих західно-українських землях і там на місці слідити за позначками оборони тих західно-українських земель, або жити на Радянській Україні і бути в близьких контактах з її урядом, щоби знати, чи в тій справі що робиться, або чи задумується і приготується що зробити. Та я живу поза межами української території і за тим слідити не можу. Та все таки одно можу сказати: приймим, що український радянський уряд справді не боронить і не інтересується долею західно-українських земель, — мені особисто здається, що воно таки так є, хоч за се ручити не можу, — то все таки треба спитати: що має спільного занехання українським радянським урядом оборони західно-українських земель зі суверенністю Української Радянської Республіки, з затратою тої суверенности? То як коли яка держава не займається обороною інтересів якоїсь частини національної

території, що лежить поза її межами, прим. Німеччина або Австрія обороною інтересів 3 мільонів Німців в Чехо-Словаччині, то тим вона затрачує свою суверенність, або хочби на дрібку та суверенність меншає?

*

Так само має перечити суверейности Української Радянської Республіки те „неможливе явище“, що її уряд „допустив до створення молдавської республіки з українською більшістю, та ще намагається створити на Волині польську республіку“. — Для українських націоналістів, котрі не вміють розрізнити мале від великого, бо мале є вже для них велике, а велике не розуміють, створення тих республік є, річ зрозуміла, чимсь страшним. Але чи воно справді таке страшне? — Для мене, се собі звичайний політичний експеримент, до того, в моїх очах, досить смішний, як не одні большевицькі експерименти, і я цілком не можу зрозуміти, як можна в створенню сеї молдавської „автономної республіки“, т. зн. автономної провінції чи округи, або й навіть ще й польської, в межах Радянської України, добачувати загрозу існування Української Радянської Республіки і замах на її суверенність. І задля сього бити у великий тарабан і кричати мало що не „зрада!“ — се таки вже цілком смішне.

*

А тепер — Крим. Півостров Крим географічно і господарсько належить і залежить цілком від України. Відлучувати його від України, значить

робити експеримент в цілях всяких інших, а не життєвих країни, в цілях політичних і стратегічних тої держави, задля якої його від України відлучуєть ся і до якої його прилучуєть ся. Хто має Крим, той має всю контролю над Чорним морем і стратегічно панує над цілим Чорним морем. Тому сей півостров має неоцінену вартість для кожної держави, що свою торгівлю і кольоніяльну політику проводить до Малої і Центральної Азії. І тому так важним був він для царської Росії, тому все зазіхала на нього Англія і Франція, тому в часі світової війни, в часі визвольних змагань України, за Центральної Ради і гетьманського уряду, збиралась покласти на нього свою руку Німеччина, — тому й тепер поклала на нього свою руку — понад голови українського народу і понад українську територію, Російська Радянська Федеративна Республіка, і тому й Центральна Рада і гетьманський уряд і український радянський уряд усім, хто лиш по нього зголошував ся — при безпримірнім безглузду державницьким Українців — любезно їм всім його відступали. Тут навіть, супроти такої нечислимої ваги його, з огляду державницького і стратегічного, мусіла уступити на бік і взірцева большевицька національна політика, мимо того, що й щодо населення Криму — українське займає перше місце і дає зглядну більшість. Український радянський уряд! не є „імперіялістичний“ і „шовіністичний“, — нехай радше буде собі таким російський радянський уряд, але український — іще раз, ні!, і він його

зрікаєть ся, а російський радянський уряд, як і належить ся, його під свій покров приймає. І виходить таке дивовиже: російська радянська статистика стверджує нараз, що на Кримі нема ні одного Українця, але рівночасно стверджує, що в там українські школи, в яких учить ся українська дітвора. — Та всеж таки треба се зазначити, що коли український радянський уряд зрік ся Криму, то він повторив лише те, що вже перед ним зробили Центральна Рада і гетьманський уряд.

*

А тепер жидівська кольонізація. „Сотні тисяч десятин української землі роздаровують (т. зн. російський і український радянські уряди) Жидам, а український селянин мусить мандрувати на Сибір“, чим далше „затягають Україні горло арканом“... І чи може се „давати основу Радянській Україні називати ся суверенною державою?“ — І пішла тривога по Україні... Але та тривога мене не захопила.

Передівсім, для стислості, треба подати докладно число десятин землі, які російський радянський уряд — в Кримі, а український радянський уряд — на Україні призначили на жидівську кольонізацію. По моїм запискам, передав російський радянський уряд американському товариству для жидівської кольонізації „Agrojoint-y“ (American Jewish Joint Agricultural Corporation) в Кримі 25000 десятин і тамже союзному „Озетови“

13000 десятин — разом в Кримі 38000 десятин. Знова український радянський уряд передавав американському товариству в Херсонщині 24000 десятин і в окрузі Кривого Рога 15000 десятин, а „Озетови“ в Херсонщині 20000 десятин, — разом на Україні 77000 десятин. Отже всього разом на Україні і в Кримі передано обом товариствам 115000 десятин. Крім того має ще „Agrojoint“ розсипаних меншими комплексами 20000 десятин; та я вже не міг розслідити, чи ті 20000 десятин є також на Україні, чи в Білоруси, чи в Сибірі. Та приймим, що й ті 20000 десятин є на Україні, то всеї землі переданої для жидівської кольонізації на Україні і в Кримі є 135000 десятин, значить, не „сотні тисяч“, а 135000 десятин. Якаж се земля?

Я не живу на Україні і сього особисто розслідити не міг; тому приходить ся мені завірити часописним вісткам. А після них, се здебільшого земля лиха, така лиха, що український селянин не хоче її брати і радше йде на Сибір, як щоби там мав осідати. І тому весь той простір лежав дотепер пустарем. Щоби його скульптуризувати, треба великого вкладу грошей і удосконалених технічних знарядів. — Ні одного ні другого не хотіла давати бувша Росія, бо були ще величезні вільні простори знаменитої землі, передівсім в Сибірі, куди й звернула ся селянська еміграція, в першій мірі українська, — не хотіли і не можуть робити тих вкладів теперішні радянські республіки — українська і російська. За те гроші і доставу рільничих знарядів заявило

ся готовим дати для жидівської кольонізації американське товариство „Agrojoint“.

Охочих до рільної управи землі Жидів знайшлося не багато, але все таки на стільки, що ту жидівську кольонізацію можна було розпочати. І дотепер поселено в Кримі около 2000 родин, в Херсонщині 2800 родин, а в окрузі Кривого Рогу 1200 родин — разом около 6000 родин. Кольоністи дістали підмогу в грошах, рільничих знарядях і в насінню; на все те видав „Agrojoint“ від 1. жовтня 1924 р. дотепер 2.250000 доларів, а на 1927 р. призначив ще дальших 1,5 міл. дол., а „Озет“ вложив 1,6 міл. карбованців.

Чи та жидівська кольонізація прийметься і вдержить ся, сього тепер сказати ще не можна. Покищо все таки дещо відтяжено українські міста від жидівського гета і почала ся культуризація пустарів, а се з дальшим розвитком жидівської кольонізації повинно дати українській державі в рільних плодах і в грошовім обороті щораз більше зростаючі доходи.

Се щодо матеріальної сторони сеї жидівської кольонізації. А яка є її політична сторона? — Се є якраз найбільш спірне, але, здається, не так уже тяжке до вияснення, коли будемо судити ту жидівську кольонізацію не нервами, а спокійним роздумуванням.

Передівсім закид: як міг український радянський уряд давати Жидам українську землю? — На се відповідь проста: якже міг український радянський уряд, коли він стоїть на становищі

правово-державнім, відмовити своїм горожанам, в тім случаю Жидам, права осідати на вільній землі, коли та земля була і ждала, щоби хто на ній осів, тимбільше, коли ніхто инший не хотів на ній осідати? — Другий закид: вже й так обсіли Жиди міста, а тепер вже й до землі добирають ся! — І тут також відповідь не така тяжка: коли хто уважає, з яких-небудь оглядів, некорисним таке нагромадження Жидів по містах, то якраз повинен радіти, що хоч якась частина їх розсиплеть ся по безкраїх степах. — Третій закид: через кольонізацію Жидами побережа Чорного моря, вони, створивши з сеї побережної території окрему республіку, відкинуть українську націю від моря. — Закид на перший погляд страшний, але тим більше смішний. Всіх Жидів на Україні є 1,4 міл.; хочби всі Жиди зі всіх міст перенесли ся на побереже Чорного моря, то навіть і тоді не змоглиби створити таку армію, яка дозволилаби їм зірвати „дипломатичні“ зносини з 35 чи 40 міліоновою українською державою. А при тім, подумайте, в усіх українських містах не булоби ні одного Жида! — Чи ж не повинно від сього зрадіти серце українського націоналіста? — А воно плаче... — Є ще один закид, і то вже зі сторони самих Жидів, що противлять ся тій кольонізації, а саме, зі страху, що та кольонізація викличе нову струю антисемітизму на Україні. Я думаю, що й занехання тої кольонізації не спинить ані не зменшить антисемітизму на Україні. А не зменшить його

якраз з вини самих Жидів, бо вони надто замкнено держать ся в собі, окремо від українського середовища, серед котрого живуть і з котрого живуть, і ставлять ся чужо до нього, і хоч з нього живуть, нічого йому від себе не дають, ані матеріяльного ані духового, вважаючи його лише за предмет добичі, визиску. І доки таке відношення Жидів до українського середовища буде істнувати, поти антисемітизм на Україні нето не зникне, але й не зменшить ся.

Що вийде з жидівської рільничої кольонізації на Україні, про те тепер не можна ще нічого сказати. Я, особисто, радий, що пустарі починають родити збіже, а се для збільшення багатства і торгівлі української держави щось значить. Але можливо, що та кольонізація не вдасть ся і Жиди зачнуть назад втікати до міст, — і се мене якраз непокоїть.

*

От-так мають ся справи, в яких зроблено на конгресі УНДО ряд закидів українському радянському урядови.

Тепер ще декілька слів про загальне становище УНДО до Радянської України.

По важких роках війни і ще більше важких революційних потрясеннях повертає поволи Україна до спокійних, менш-більш унормованих відносин. Перемогла большевицька революція, і по періоді руїни старого життя — панросийського, розпочав ся період будови нового — націо-

нального життя, усіх поневолених бувшою Росією народів. І те, що не вдалося створити Центральній Раді і гетьманському урядови, ні Директорії, те, з перемогою большевицької революції, став творити український радянський уряд — українську націю.

Якраз щойно большевицька революція виконала для сього першу вимогу: зриваючись під кличем „диктатура пролетаріату!“ — під яким не зважалися вступити в боротьбу за визволення України ні Центральна Рада, ні тимбільше гетьманський уряд, ні Директорія — змела одним махом з України „московську“ і „змосковщену“ українську і жидівську буржуазію і чиновництво і „змосковщене“ дворянство, і з тим звалив ся відразу найтяжший камінь, який ваготів на українським народі, давив його груди і не давав йому дихати. І прийшли вперше до голосу ті, яких уста були дотепер заперті — українська маса. Українська школа, українська наука, українське мистецтво і український державний апарат отвирає тій масі очи, — збудилась і починає рости — українська державна „стихія“.

Здавало би ся, що з уваги на сю очевидну творчу працю над відродженням українського народу, все що відчуває в собі якусь причасність до нього, а тим більше, хто сам до нього належить і дрожить за його теперішність і будучність, радо пристане до тої праці і по своїм силам допоможе большевикам і українському большевицькому урядови в довершуванні їх роботи. І не буде

зражувати ся помилками і невдалими в неоднім експериментами, — сеж творить ся не щобудь мале, а трудне — велике, до того при важких спробах покласти ту нову будову на нових основах — соціялістичних, згідно з кличем „диктатура пролетаріату!“, котрому завдячує большевицька революція перемогу, а український нарід виконання першої вимоги для його національного і державного відродження. Не забуваймо до того ще й те, що в тій величній праці в творенню нації й національної держави маєть ся до діла з донедавна німою і сліпою масою, і їй треба отворити очі і її піднести, бо вона має виповнити нове національне життя, і її потреби і її бажання мають бути змістом заходів держави — бож поза нею нема українського народу. І здавало би ся, що до тої праці приступлять і ті, що перед большевицькою революцією і її перемогою самі підіймали ся такоїж роботи, хоч на інших основах, але їм се не вдало ся. Так повинні би тепер прикласти свої помічні руки до тої роботи, яку ведуть нині українські большевики і український большевицький уряд. Але воно так не є. Засліплені в ненависти і обиді, що не вони ту роботу ведуть і що та робота не ведеть ся методом, якою вони її вели, а яка їх завела, вони на них накидають ся і від них відвертають ся. До таких належить і УНДО.

Хоч УНДО „цілою душею радіє над тим національним дорібком, який здобуває собі на Радянській Україні український народ“, мимо

того відмовляє українським большевикам і українському радянському урядови заслуги і признання у тім дорібку, забуваючи, чи не хочючи бачити того, що той дорібок — се саме вислід праці і невпинних заходів якраз тих українських большевиків і того українського радянського уряду. Прецінь все, що творить ся на Радянській Україні, не може творити ся без згоди українських большевиків і без проводу, безпосередного чи посередного, українського радянського уряду.

Та не те є дивне, що УНДО „не признає“ українського радянського уряду. Якжеж почувалиби себе галицькі українські адвокати, гімназійні учителі і українські урядовці польських державних установ і духовенство — ті саме, що творять ядро УНДО — колиби вони так нараз опинили ся в межах Радянської України? — вони, що не в силі уявити собі своє існування в котрім моглиби почувати себе добре, поза правничим, педагогічним і суспільної моралі шабльоном, перенятим ще від Австрії?

Але дивне є що иншого, дивне є те: як може УНДО, що ставить себе провідником, кєрманичем західної частини українського народу, тої що опинила ся під Польщею, що уважає себе партією, яка обіймає весь той народ „без ріжниці кляс і верств“, при чім однак як свою основу, на якій має оперти ся, кладе західно-українське селянство, і його добро ставить собі за першу ціль своїх змагань, як може воно не змагати всіми силами, щоби те селянство в можливо найкоротшім часі

найшло ся в межах Радянської України, то є, всіми силами старати ся, щоби в можливо найкоротшім часі вся західно-українська територія злучила ся з Радянською Україною? Бо о щож в першій мірі ходить? — ходить о те, щоби тому селянству дати землю, на котрій воно могло би працювати і хоч трохи більше по людськи жити. А ту землю можливо йому дістати лише, відібравши її від великої земельної посілости. Та чи є хто в УНДО, що припускав би, що можливе є в теперішній не большевицькій Польщі віддати ту землю західно-українському селянству, і чи є хоч один член УНДО, котрий не знав би, що ту землю може дістати воно лише при большевицькій владі, по злучі з Радянською Україною? І скількиж треба тут лицемірства, щоби, відрікаючись Радянської України, рівночасно запевняти, що нічо „не лежить так близько серцю“ УНДО-ви, як добро того селянства...

Національна українсько-росийська проблема в КПБУ

(Стаття написана в липни 1927.)

Вже від довшого часу тягнеться всередині КПБУ боротьба двох течій в питанні проведення національної політики на Україні, а саме — про форму і розміри українізації усього публично-державного і культурного життя на Україні. Проти офіційної національної політики, яку веде ЦК КПБУ, стоять дві крайні лінії двох національних груп в КПБУ — української і російської, які обі, хоч змагаються одна з другою, рівночасно накидують на офіційну лінію національної політики КПБУ, а саме ЦК КПБУ, закидаючи йому, з одної сторони — російської: штучність, неприродність, насильність в українізації, а з другої — української: нещирість, формальність. Останніми часами ті змагання обох поборюючих себе груп довели до певного рода кризи в лоні ЦК КПБУ, кризи, яка спонукала ЦК відкликати ся до Виконавчого Комітету Комуністичного Інтернаціоналу (Виконкому Комінтерну) з представленням справи і обороною свого становища в національній політиці

на Україні. Безпосереднім товчком до цього був виступ члена ЦК КПБУ Шумського на останньому пленумі ЦК проти національної політики ЦК і такийже солідаризуючий виступ на тімже пленумі члена ЦК КПЗУ (Західної України, що під Польщею) Максимовича. При тім сей конфлікт заострив ся ще й тим, що зі Шумським і Максимовичем зсолідаризувала ся більшість ЦК КПЗУ, яка відкинула запропоновану ЦК КПБУ резолюцію що осуджувала „націоналістичні ухили“ Шумського.

Становище ЦК КПБУ супроти обох тих крайніх ліній в питанню проводження національної політики на Україні, виявлене в його Заяві до Виконкому Комінтерна, є, в головних рисах, таке:

Відкликуючись на Леніна, який ще на передодні світової війни означив українське питання як одно з найважливіших національних питань для партії і революції, вказує ЦК, що КПБУ у всій своїй роботі „виходила з основної засади ленінської національної політики, що тільки під кермою пролетаріату, в процесі соціальної революції, що скидає владу пануючих клас, можна здійснити правильне вирішення національного питання і справжнє визволення пригноблених націй“. Ся основна тактика большевицька „найшла собі блискуче ствердження у всій історії революції на Україні, де українська державність, що розкріпачила трудящі маси українського народу від вікового національного гніту, створила ся не руками націоналістичної дрібної буржуазії,

а руками пролетаріату, що притягає на свій бік широкі трудящі маси. Труднощі вирішення національного питання та переведення правильної національної політики на Україні ускладняли ся тим, що відносна більшість пролетаріату не була українською по своїй мові, і се підтримувало в середині КПБУ помилки в бік недооцінки національного питання на Україні, — але се партія переборювала.“

Поконавши контр-революцію, яка йшла двома фронтами: поміщицько-буржуазним єдино-неділимської російської контр-революції (денікінщина) і дрібно-буржуазним української контр-революції (петлюрівщина). підтримуваним в 1919—1920 рр. польськими поміщиками і буржуазією на чолі з Пілсудським, добила ся КПБУ „зміцнення Радянської України, як державного організму, широкого втягнення трудящих мас всіх національностей в державне і господарське будівництво і наближення державного апарату до цих мас, величезного розвитку української культури, пригнобленої і придушеної за царату (школа, преса, література), зміцнення звязку партії з українськими робітниками і селянськими масами, висування величезних кадрів українських робітників на керовничу державну, господарську і партійну роботу і значних досягнень в галузі опановання партією всього українського культурного будівництва.“

Але за останні 2—3 роки помічаєть ся на Україні, на ґрунті розвитку НЕПу, отже, зросту

капіталістичних елементів в українськiм господарстві, як у місті так і на селі, певне відродження антирадянської активності буржуазії, розгромленої або придушеної в роки громадянської війни. З тим відродженням помічається й рівнобіжний зріст національного шовінізму, який перекидається в певній мірі й на селянство і навіть і на робітників і викликає загострення національних взаємин „розмальовуючи контрреволюційні реставраторські бажання у різні шовіністичні барви (російську, українську, жидівську, антисемітизм і т. п.)“.

Переді всім треба сконстатувати зріст російського шовінізму і то не лише серед російського міщанства на Україні, але й серед робітників і членів партії КПУ, помічається „певний натиск на групи робітників та на членів партії — російської націоналістичної великодержавної стихії, що намагається зберігти на Радянській Україні за російською культурою той упривіліжований стан, що ним вона користувалася за часів царату. Такий натиск об'єктивно підтримується окремими виступами в середині партії, що йдуть в розрив з національною політикою партії, і прямо допомагають шовіністичному російському міщанству.“

Російський націоналістичний ухил у партії виявляється в ігноруванні та недооцінці ваги національного питання на Україні і часто прикривається інтернаціоналістичними фразами, що показується: 1) у зменшуванні значіння України, як частини СРСР; в бажанні в'яснити ство-

рення СРСР як фактичну ліквідацію національних республік; 2) у проповіді неутрального відношення партії до розвитку української культури і трактуванню її як відсталого, селянського — в протилежність російській „пролетарській“; 3) у спробах за всяку ціну зберегти перевагу російської мови у внутрішнім, державнім, громадським і культурним життю України; 4) у формальнім відношенню до переведення українізації, що часто визначається лише на словах; 5) некритичним повторюванню шовіністичних великодержавних поглядів про т. зв. штучність українізації по містах, незрозумілу для народу „галіційську мову“ і т. д. та в культивуванні цих поглядів серед партії; 6) в бажанні не переводити політики українізації по містах серед пролетаріату, обмежуючи її тільки селом; 7) у незвичайно тенденційнім перебільшуванні окремих недоладностей при переведенні українізації, та в спробах представляти ті недоладності як цілу політичну систему для обмежування прав національних меншостей (російської, жидівської).

Сей російський націоналістичний ухил об'єктивно доводить до ослаблення партії; до підриву її зв'язку з трудящими масами; він затаює у собі загрозу розриву між робітничою класою та селянством; підогреває український націоналістичний ухил і утруднює засвоєння національної політики тими членами партії, що ще не засвоїли її. Але партія „успішно перемагала до цього часу цей ухил і надалі провадитиме з ним нещадну бо-

ротьбу, даючи тверду одсіч всім спробам зірвати національну політику, що її провадить партія, — чимби такі спроби не прикривали ся“.

ЦК займається відтак у свої Заяві до Виконкому Комінтерну — українським націоналістичним ухилом.

Поруч зросту російського шовінізму помічається безумовний зріст українського шовінізму. „До революції ми майже не мали по містах української буржуазії і міської інтелігенції. Тепер вона з кожним роком стає чимраз більше помітною силою, поповнюючись коштом виходців із села, зміцнюючи свої позиції в економіці та державнім апараті і намагаючись підпорядкувати своєму впливови певну частину радянських службовців, робітників і членів партії. Ця буржуазія і, насамперед інтелігенція, тепер особливо енергійно формує свої кадри, намагаючись опанувати всім культурним процесом і скерувати його в буржуазне річище.“ На Україні формується ідеологія буржуазної реставрації, під гегемонією української міської буржуазії, яка, хоч не виступає ще з ясно сформульованою програмою, все таки вже тепер виразно виявляє стремління скерувати господарське життя України на шлях капіталістичного розвитку, тримати курс на звязок з буржуазією Європи, протиставляючи інтереси України інтересам інших Радянських Республік. Ця ідеологія культивується серед деяких кол українських літератів, серед вищої академічної інтелігенції та радянських і кооперативних спеців,

що безумовно перебувають в духовім звязку з такимиж верствами буржуазії Західної України.

Ся ідеологія починає продирати ся і до партійних, комуністичних кол України, чого відблеском є саме — український націоналістичний ухил внутрі КПбУ. Сей ухил виявляєть ся, на думку ЦК, у тім: 1) в недооцінці та неповному розумінню ролі робітничої кляси та комуністичної партії в розв'язці національного питання на Україні; 2) в суто бюрократичному, націоналістичному підході до темпу і форм приєднання неукраїнської частини робітничої кляси на Україні до української культури, в розумінні — форсування сього темпу, що на практиці виявляєть ся у вимогах примусово українізувати російських і інших робітників; 3) у повному недовірю до сил та здатности КПбУ провадити національну політику на Україні; у занепадництві та „пораженчестві“ в настроях відносно перспектив соціалістичного будівництва партією; 4) в систематичнім намаганню підірвати довіря до основних партійних кадрів, з окрема, до російських товаришів, і, особливо, до тих, що прибувають на Україну з інших Союзних республік; 5) у цілком неправдивій уяві про КПбУ, як про носительницю російського шовінізму, що ніби пригноблює комуністів-Українців; 6) в лютім цькуванні тих українських товаришів, що правильно провадять партійну лінію, та що їх кваліфікують як зрадників, ренегатів, „презрених малоросов“ і т. д.; 7) у певній підтримці проповідей на орієнтацію

української культури на капіталістичну Європу — як протизвагу Москві.

От в тім виявляєть ся, на думку ЦК, отсей „український націоналістичний ухил“ в КПБУ.

ЦК займаєть ся дальше у своїй Заяві деякими виступами Шумського і його групи (Максимович, Хвильовий і ин.), що мають підтвердити український національний шовінізм в КПБУ, як його сформуловано у висше наведених 7-и точках „українського націоналістичного ухилу“. Ті уступи пропускаю, як неважні, неважні тому, що вони якраз не підтверджують наведених 7 точок „українського націоналістичного ухилу“, і обмежую ся до наведення лише тих 7-ох точок, бо їх саме уважаю важними, важними через те, що вони, хоч і не підтверджені полемікою з Шумським і тов., вказують на те, що ЦК розуміє під „українським націоналістичним ухилом“, згл., що мусілоби заістнувати в КПБУ, щоби можна було говорити про український націоналістичний ухил. Отже проти того українського націоналістичного ухилу в лавах партії — заявляє ЦК — партія мусить бороти ся, бо він є якраз відблеском тої національної боротьби, яка „точить ся в середині дрібної буржуазії (російської, української, жидівської) і веде за собою зміцнення націоналізму всіх кольорів і відтінків, а, продираючись до робітничої класи і до партії, веде до безпосереднього підриву та розкладу партії, а це значить, і до підриву пролетарської диктатури. Вона об'єктивно допомагає формуванню ідеології тих сил, що

організують ся в країні проти диктатури пролетаріату.“

Ся небезпека українського націоналістичного ухилу є тим більша, що „тепер у всьому капіталістичному світі провадить ся скажена агітація проти СРСР — »проти Москви«. Робить ся все можливе, щоби прищепити робітничим масам капіталістичних країн переконання, що в СРСР нема ніякого соціалізму, що большевики дальше провадять імперіялістичну зовнішню політику царату, що в середині країни вони за приміром царату гноблять перосийські національності, що вся большевицька національна політика — порожня фраза і омана, що, як большевицька Москва »покорила« Україну і Грузію, »так сьогодні вона готуєть ся покорити Хіни«. І сей український ухилизм, що „намагаєть ся“ дискредитувати КПБУ і її національну політику, „по суті ллє воду на млин націонал-шовіністів всього світу і всього Радянського Союзу і допомагає їм сіяти недовіря до ВКП і Комінтерну і до ленінських гасел вирішення національного питання серед гноблених національностей всього світу“ . . .

Свою заяву кінчить ЦК запевненням, що КПБУ „зуміє перемогти всі труднощі, які стоять перед нею і зуміє і надалі провадити правильну ленінську політику, даючи рішучу і тверду одсіч всім ухилам“.

Ось так представляє ЦК національну українсько-російську боротьбу внутрі КПБУ і своє становище супроти неї. Та тут вдаряє одно: Коли зіставити усі 7 точок російського націоналістичного ухилу зі 7-ома точками українського націоналістичного ухилу, то не можна не завважати, що куди більше небезпечним для КПБУ і гальмуючим правильне переведення ленінської національної політики на Україні представляється не український а — російський націоналістичний ухил, — а мимо того вістря відпору ЦК-ту звернене передівсім не в російський націоналістичний ухил, а в український; вдаряє дальше те, що хоч український націоналістичний ухил менше небезпечний для КПБУ і для успішного переведення ленінської національної політики на Україні як російський націоналістичний ухил, то ЦК вважає за потрібне публично нап'ятувати перед загалом комуністичного світа не провідників російського націоналістичного ухилу, а провідників українського націоналістичного ухилу (Шумського, Максимовича, Хвильового і більшість ЦК КПЗУ), чим ставить їх перед комуністами як прокажених, яких треба оминати, зате промовчує імена провідників російського націоналістичного ухилу і дає їм — як непрокаженим перед загалом — можливість дальше вести свою пропаганду, яка, як сам ЦК стверджує „підогріває український націоналістичний ухил і утрудняє засвоєння національної політики партії тими членами партії, що ще не засвоїли її“, і „прямо допомагає шовіністич-

ному російському міщанству“. А вкінці: чому ЦК, котрий кілька разів зазначає, що ся націоналістична група Шумського і тов. се „манесенька група“, „мізерна частина“, яка „не зустрінула абсолютно ніякого відгуку в партійних колах України“, чому сей ЦК бє нараз у великий дзвін, натрівогу, і іде з обвинуваченням її аж до Комуністичного Інтернаціоналу! Чи ЦК уважає, що та нині манесенька група стане завтра — великою? — і боїть ся сього? Алеж вона, колиби стала великою, більше відповідалаби процентовому відношенню російського і українського населення на Радянській Україні і більше приєдналаби для загальної політики КПБУ, господарської і суспільної, довіря і пошани в українського — 85⁰/₀-вого населення України! Чи ЦК не бажає собі сього?

Десятиліття большевицької революції

(Стаття написана в жовтні 1927 р.)

I.

От, вже й минає десятий рік большевицької революції. Час не малий. Щож вона дала, до чого вона за той час довела?

Щоби се оцінити, треба все мати перед очима те, що було перед большевицькою революцією в бувшій Росії, з чого ся революція вийшла, чому і задля чого вибухнула. Тоді і її досягнення, згл. недосягнення будуть зрозумілі і будуть могли бути по слушности оцінені.

Якою була Росія під оглядом правно-державним, господарським і суспільним? — Під правно-державним оглядом представляла вона собою бюрократичний царизм з політичним убезправленням російської суспільности — „підданих“, убезправненням, неіснуючим піде, в ніодній з європейських держав. Під оглядом господарським була се країна з наростаючим капіталізмом, в сільській — рільній і мійській — промисловій господарці, у безустаннім шамотанню з царистичним бюрократизмом за ширину, простір, свободу. Під оглядом суспільним — суспільність з провалом

між верхами і низами, поміщицтвом і дворянством з одної сторони і сільською біднотою і пролетаріатом з другої, без сильної середини — міщанства. А з тим усім разом — величезна тюрма народів, убезправнених, національно обезличених. Дивовижна державна будова, будована і добудовувана через більш двох століть з найріжнороднішого матеріялу, різної якості, твердості і щіпкості.

Отся стара, перестаріла будова вже давно домогала ся перебудови, щілини і провали вже давно зарисовували ся і поширювали ся і домогали ся направи. На се вказували і алярмували вже сто літ тому — декабристи! Але бюрократичний царизм на ніякі перебудови не йшов, він лише ще сильнійше обводив залізним окуттям отсю зморшавілу державну будівлю, бо лише в такій будові, так уладженій і упорядкованій, як вона була, він почував себе сильним, почував себе — собою.

Однак час поступав, щілини мимо окуть знова показували ся, поширювали ся, і за кожним сильнішим подувом політичної заверюхи нові виринали провали. Показала се кримська війна. Та щілини знова позатикано — зверху, не нарушуючи основного розподілу і уладжень в будівлі. Названо се „великими реформами“ — знесено кріпацтво, змодернізовано судівництво і потворено земства. Позате однак, ще сильнішими політичними оковами зкуто цілу отсю твердиню бюрократичного царського самовладдя. Бюрократичний царизм хоч і погодив ся зі щораз сильнійше

продираючим ся до Росії капіталізмом, то погодив ся лише з його технічною стороною і ніяк не допускав і не доходив до тих політичних і культурних консеквенцій, які виводить із себе капіталізм, які йому конечні, щоби міг жити, розвивати ся, кріпшати.

Але хоч наново окутий, будинок знова почав тріщати. Чуємо згуки терористичних атентатів — се вже доба явної консеквентної революційної роботи, починаючи від терористів-народовольців 70 рр., а кінчаючи на робітничих виступах, маніфестаціях і страйках з виразно, демонстративно політичним характером 90 рр. мин. століття і в початкових роках сього століття, організованих вже політичними партіями: соціалдемократичною і соціялістів-революціонерів.

На се бюрократичний царизм не знав иншої заради — хоч як розсувала ся стара будівля, — як знова і знова, ще сильнішими і ще сильнішими залізними обручами оковувати отсю стару державну будівлю; аж в кінці, при новім подуві політичної заверюхи — російсько японській війні — отся будівля таки вже не видержала і почала валити ся. Тоді щойно зважив ся бюрократичний царизм на перебудову дому, та ще й тепер лише частинно, ті частини бюрократично-царського режиму, що вже цілком розвалили ся, самуж будівлю, в її основах і у внутрішнім уладженню, ще дальше задержано. Допущено парляментарне представництво, але лише — для висловлювання бажань, забезпечуючи за собою право і силу приєднати ся до тих бажань

або ні; надано деякі політичні права, особові і гуртові — для зборів і товариств, але забезпечуючи за собою право кожної хвили їх звузити, або й цілком знести; признано існування „інородців“, але без права вільно їм жити і розвивати їх національне життя і їх культуру.

Така перебудова державного устрою Росії не могла вдоволити тих, що були висловниками нових потреб, вимог нової суспільности, стало і наново переключуваної все даліше розвиваючимся капіталізмом. До того, самовладдя поступившись кроком в перед, знова цофнулось. Знова віджила реакція, столипинівські „реформи“ почали знова відбудовувати провалені частини старих башт царизму. Але тепер старі мури царського режиму нового натиску вже не видержали. Коли пронеслась і прогуділа нова, чергова заверюха — світова війна, — уся будівля, Росія, розсипалась.

*

Зразу російська революція пішла під знаменами російської буржуазії і буржуазій поневолених російських народів. Розуміється, пролетаріят взяв відразу у ній участь. І сей буржуазний характер революції відповідав цілком ходови річий, розвиткови російських господарських і суспільних відносин. І російська революція булаби по тій лінії перевелась і завершила ся, без большевицького перевороту, наколиби російський бюрократичний царизм був зміг в час, ще значно перед світовою війною, зрозуміти змісл історич-

ного розвитку російської суспільности — непереможний хід капіталізму в Росії і зміг був вчас вивести з сего політичні консеквенції. Росія ставала капіталістичною країною і вимоги капіталістичної системи господарки в краю повинні були стати основою не лише нової економічної політики держави, але й основою нової структури держави, в якій попри те, що все законодавство і вся політика внутрішня і зовнішня повинні були бути віддані до основного вирішування репрезентативним парламентарним інституціям, також і цілий державний апарат повинен був бути відповідно перестроєний і зложений до рук тих, що були представниками інтересів капіталізму — буржуазії. Але сего російське самовладдя зрозуміти не могло, і на скільки під недаючим ся вже оминути натиском і уступало коли, то лише на стільки, на скільки се було неминуче. Через те капіталізм у своїм розвитку натрапляв безустанно на важкі перепони і не міг розгортати ся на всю ширину. І буржуазія не могла дужати, скріпляти ся, і не могла стати хребтом господарського і державного організму. Тому не вона була представницею „інтересів держави“, хоч змагала до сього і домагала ся сього і се їй належало ся, а все і все бюрократичний царизм, в якого передпокоях вона видоптувала підлоги.

Та на скільки стискувано експанзивність буржуазії, звужувано їй свободу рухів, о стільки не виладовувана через неї енергія змагаючого ся мимо всего капіталізму переходила до противного .

полюса капіталістичної суспільности — до пролетаріату, в революційне підземелля; о скільки ослаблювано буржуазію, о стільки змагала ся пролетарська революційність, її динамічність. І коли після воєнного дебаклю бюрократичний царизм почав валити ся і буржуазія ладила ся перебрати в свої руки, як спадщину по нім, правління державою і перетворювати Росію, її правно-державний стрій і цілий державний апарат відповідно до її потреб, до вимог капіталізму, то їй, у тій переломовій крізі, не стало на се сил. Вона незмогла опанувати того „хаосу“, який упадаючий царизм своїм упадком привів. А з того знова готовила ся скористати реакція; і вже піднімала ся, хоч щойно поконана, знова на ноги, щоби ще раз себе обстояти. Та тут вже стало ясно перед очима пролетаріату — грізне, невідкличне, остаточне: або нині, або ніколи!, і з кличем: Диктатура пролетаріату! — разом з непроглядною масою сільської бідноти, повертаючої з воєнного фронту — узброєної! — такої нагоди не могли вже ніколи сподівати ся на будуче ні пролетаріат, ні сільська біднота! — вдарили на оба змагаючі ся зі собою табори — бюрократичний царизм і безкровну буржуазію, і обоім їм проломали хребти. І вся Росія розсипалась — остало румовище.

II.

Коли по 10-ти роках перемоги большевицької революції приходить ся дати про неї суд, то мірилом до сего можуть бути лише її досягнення,

те, що вона за сей час досягнула відповідно до її ціли, або хочби з приводу боротьби за ту ціль, а далше, чи ті досягнення, дотеперішні і ще в майбутнім можливі, відповідають згл. перевишають, а на всякий случай — дорівнюють понесенням для сеї перемоги жертвам.

Большевицька революція підняла ся під кличем: Диктатура пролетаріату! — задля перестрою бувшої Росії в країну соціалістичну, то зн. задля визволення всего, що було до того часу поневолене: одиниці, класи, народів, і ведення плянної господарки з приміненням найкращих технічних здобутків — в добро, хосен трудящого загалу і його можливо найвищого культурного підвигнення. Очевидно, се робота для кількох поколінь, — і коли після 10-літнього існування большевицької революції бажаєть ся видати суд про її досягнення, то той суд може відносити ся лише до досягнень в кладенню підвалин до тої соціалістичної будови.

Чи ті підвалини трівкі і добре, відповідно до наміреної будови покладені?

Не можна спекати ся важких сумнівів. Вже перше питання, яке насуваєть ся, дає сумнівну відповідь, а саме: чи можна класти підвалини до соціалістичної будови в країні, яка, хоч і перейшла в стадію капіталістичної країни, всеж таки не перейшла повного розвитку капіталізму, що є передумовою не лише технічною, але й організаційною і культурною для переходу до соціалізму? — а далше: чи можна класти під-

валини для соціалістичної будови в країні, котра не лише що не перейшла повного розвитку капіталізму, а навпаки є під оглядом її господарського розвитку і під оглядом культурної вижини, чи радше культурної низини її населення, якраз найбільш відсталою країною у відношенню до всіх решта країн капіталістичного світу, і при тім — мусить стояти в безустанних господарських і фінансових взаєминах з тим саме капіталістичним світом? — А що до самих підвалин: чи вони тривкі, відповідні для соціалістичної будови? Та вже сам характер большевицької революції не дав їй змоги покласти в підвалини соціалістичної будови головного, основного принципу соціалістичного: усупільнення знарядів продукції. Большевицька революція — се комбінація двох зривів: соціалістичного — пролетарського, по містах, і соціального — мужицького, по селах. Тому у місті капітальні засоби промислової продукції — фабрики, заводи і банки і все, що знаменувало панування капіталу над працею, усупільнено, знаціоналізовано; зате на селі, такі капітальні засоби рільної продукції, як велика посілість, знесено і передано їх маленькими пайками селянству, на основі — приватного володіння сим знаряддям продукції. Так покладено в основи нової соціалістичної будови цілком протилежні принципи. Чи можуть вони один побіч другого держати ся і встояти ся і разом вдержати в рівновазі цілу соціалістичну будову оперту на них? Чи не поведе се до без-

устанного хитання будови, і як вже дотепер так і на будуче, до дальших уступок індивідуалістичному, капіталістичному способу продукції? А чи се остаточно й не провалить соціалістичну будову? Чи не доведе на селі до повного розвитку — індивідуалістичного капіталізму, а в місті — державного капіталізму? І що тоді лишить ся із соціалістичної системи?

*

Коли большевицька революція з огляду на господарські заходи і змагання насуває ряд сумнівів щодо перемоги соціалізму над капіталізмом на території бувшої Росії, то зате з огляду політичного і з огляду на культурні перспективи, її заходи і досягнення є незвичайно великі і важні. Вже перше те, що вона розторощила таку правно-державну потвору як — Росія, вже те одно ставить її висше понад усі інші немічні революційні зриви буржуазії російської і буржуазій поневолених бувшою Росією народів. Лише большевицька революція в своїм величавім пориві за соціалізм і в незвичайній ненависти до всего що було, а що так давило, могла була се доконати. І доконала. А друге: в своїм величавім пориві за соціалізм вимела з країн бувшої Росії все те, що панувало і неволило народи і маси народні — російське і зросийщене дворянство і буржуазію. І щойно тепер, вперш за стільки проминулого часу, відітхнули ширше: трудяща маса

— пролетаріят і трудове селянство і — пригноблені народи. І їм — саме тим дотепер убезправненим, у їх руки зложено засоби будови і розвиток свого власного, питомого життя, в нових формах політичного строю, з новими цілями, які покладено саме в заспокоюванні вимог і потреб тих дотепер поневолених, убезправнених мас і народів. На місце Росії, Росії дворянства і буржуазії, створено національні республіки трудящих мас — пролетаріату і селянства.

*

Другим великим досягненням большевицької революції є те, що у своїм могутнім пориві за соціалізм визволила не лише поневолені в бувшій Росії народи, але і дала трудящим масам тих народів, і то саме їм, можливість розвивати цілком нову — свою культуру, культуру життя трудящих мас, се є — $\frac{9}{10}$ населення народів!, після їх власного відчуття і розуміння сього життя — дотепер притоложеного, як би туманом закритого, немов неіснуючого. Для неї якраз створено всі школи від найнижчої до найвищої, для неї — якраз для неї створено клуби, читальні, літературні і мистецькі гурти, щоби вона безпосередно могла себе виявляти, в своїх почуваннях, бажаннях, змаганнях, для неї і з огляду на неї створено високі наукові інститути, щоби якраз її життя розслідувати і його потребам іти на зустріч.

Є се щось цілком нове — повчм у цілім цивілізованім світі. Дотепер формуловано ідеологічно життя суспільне з точки погляду і почувань інтересів буржуазії, — з сеї точки підходжено до розсліду того життя, і, з сеї точки виходячи, розв'язувано проблеми, які висували ся не лише на політичнім овиді але і культури взагалі — в науці, літературі, мистецтві. А тут большевики поставили справу як-раз на виворіт. Не буржуазні ідеолоґи і мистці мають бути міродайними в оцінці і нормуванню інтересів суспільного життя, не їх висновки мають бути показчиками, як полагоджувати сі інтереси, а сама маса народу, якраз трудяща маса — пролетаріят і трудове селянство. Ся маса має сама від себе говорити про себе, про своє життя і потреби, і творити се життя і формувати його і ідеологічно його виявляти, — творити нову, свою культуру — культуру трудящих мас, а не культуру „чистих зисків“.

Певно, для носіїв буржуазної культури, для всіх, що пересякли буржуазною ідеологією, ся нова, пролетарська культура, се щось чудне, дике, се — розгром культури. Колись так само носії февдальної культури дивили ся на народжуючу ся буржуазну культуру. Але як буржуазна культура не була предвічною і не є вічною, а лише одною з фаз розвитку загально-людської культури, так і пролетарська культура, культура трудящих мас, буде наступною фазою людської культури, яка те, що є підходяще, корисне,

цінне в буржуазній культурі, перейме для себе, але в основі створить нову, свою власну культуру, з новим розумінням людських взаємин, з новими суспільними почуваннями, з новим розумінням краси, з новим розумінням завдань і вимог людського співжиття.

І се саме, що большевицька революція дала почин до тої нової культури, се саме є дальшою її великою заслугою. Та культура щойно в початках, через те, розумієть ся, ще й цілком не уформлена, але большевицька революція розв'язала пута творчости духової народних мас, дала їм можливість в повні себе виявити, без ніяких скрупулів з огляду на буржуазні форми, почування, мораль і буржуазне розуміння „добра“. Загальна людська культура поширить ся, доповнить ся новими духовими блисками, новими душевними поривами, відмінними від буржуазних і щодо якості і щодо ширини, збагатіє новими розв'язками проблем суспільного життя.

III.

Щож діяло ся за сей десятилітний час на Україні? В огонь большевицької революції попав і український нарід, а властиво його переважна більшість, отся 30-мільйонна національно обезличена маса, що жила під Росією. Щож з сею масою діяло ся?

В часі російської революції, ще до перемоги большевицької, жмінка українських інтелігентів впала на думку, що в таку переломову хвилю,

коли починаєть ся нова доба „в історії Росії“, належалоби їм зїхати ся до Київа і зажадати у Тимчасового російського Правительства в Петербурзі дозволу закладати по українських селах — українські школи . . . Ся жмінка українських інтелігентів зробила се, і створила Центральну Раду, якій і поручила берегти в часі революції інтереси українського народу. В дальшій ході революції, ся Центральна Рада додумалась навіть до того, що на Україні адміністрація країною повинна бути в руках Українців і почала навіть пересправляти за сим з Тимчасовим російським Правительством в Петербурзі! Найшли ся навіть такі „шибайголови“, що казали, що Україна повинна цілком відірвати ся від Росії і сама собою правити. Та їх закричали і заборонили їм в такий поважний момент говорити такі дурниці. Але в дальшій ході революції, коли вже перемогли большевики і проголосили клич: самоозначення аж до відділення (від Росії)! — ся Центральна Рада відлучила Україну від Росії — бо не хотіла йти разом з большевиками, і покликала німецьке військо, щоби воно оборонило її від большевиків і зорганізувало їй українську державу. Німецьке військо прийшло, оборонило Центральну Раду від большевиків і почало організувати українську державу: розігнало Центральну Раду і установило гетьманат. Та в кілька місяців закінчила ся світова різня і німецьке військо мусіло з України уступити. Тоді рештка розігнаної Центральної Ради про-

голосила Українську Народню Републіку і назначила їй Уряд — Директорію, яка мала даліше боронити Україну перед більшовиками і закріпити на Україні „національну владу“. Однак за той час більшовики створили вже свій радянський Уряд в Харкові і проголосили Українську Радянську Републіку.

Тимчасом українське селянство розібрало між себе поміщицьку землю, до чого вівзвали його більшовики, і Радянський Уряд в Харкові затвердив сю землю за ним. Тоді Національний Уряд Української Народньої Републіки зробив те саме.

Тепер із півдня почала насувати ся білоармійська лава Денікіна, щоби повернути назад поміщикам землю і відновити Росію. Селянство як стій зірвалось і прогнало поміщицьку армію. Але за недовгий час, ся поміщицька армія пробувала ще раз, тепер уже під проводом Врангеля, відібрати землю від селян, та і на той раз їй се не вдало ся. Тепер більшовицький Уряд в Харкові розтягнув свою владу над цілою наддніпрянською Україною, а національний Уряд УНР., що уявляв собі, що репрезентує 30 мільонів людей, що говорять українською мовою, переніс ся до Варшави. Тоді ще раз нова поміщицька армія насунула на Україну, тепер уже під проводом Пілсудського, та і тепер ще українське селянство і радянська армія відперли її. Україна, лишила ся радянською республікою; щоби однак забезпечити себе від дальших мілітарних наїздів і повести пляново відбудову і розбудову знище-

ної безнастанними мілітарними наїздами і викликаною ними домашньою війною, господарки краю, на нових основах — соціалістичних, спільно з рештою радянських держав, вступила в Союз Соціалістичних Радянських Республік.

*

Безнастанні наїзди поміщицьких військ, загальне в наслідок тих наїздів роздратування населення, яке виявляло ся ріжними бунтарськими загонами, під ріжними політичними гаслами або й під ніякими, а ізза простого завадіяцтва, а вкінці катастрофа голодова, яка спала у той час на край, довели на Україні до повної господарської руїни і політичної розперезаности. І з тим лихоліттям прийшло ся тепер бороти ся радянському, харківському Урядови. Треба було успокоїти край, наладнати господарське життя і приступити до зорганізування держави. Се вимагало вияву незвичайної енергії і рішучости, нераз безпощадности. І край успокоєно. Переведено й наладнано господарське життя, — зразу, системою т. зв. воєнного комунізму. Тільки-ж ся система показала ся можливою лише на перший час. Як стала форма господарства показала ся вона неможливою. Треба було взяти ся за інші засоби для його розбудови. Завернено до т. зв. „Нової економічної політики“ (НЕП), в якій признано деякі управнення приватному капіталови і приватній ініціативі — в господарстві і у внутрішній торгівлі, знесено заєм харчових

надвишок в рільній продукції і заступлено його грошевим сільсько-господарським податком, а особливу увагу приложено на узгіднення промислової господарки, опертої на соціалістичних принципах, з рільною, опертою на принципах індивідуалістичних, що й мало довести до згідного об'єднання пролетаріату з селянством. Сей засіб показав ся вже значно зручнішим, реальнішим, — ним дійсно ціле господарське життя не лише наладжано, мимо безнастанних труднощів, що ще остались ізза воєнного і повоєнного лихоліття, не лише розбудовано на загаль до передвоєнної ступені продуктивність промислову і рільну, але в деяких галузях промислу ще й поширено і навіть перевищено довоєнну ступень. І коли взяти під огляд, чого тільки Україна і усі решта радянських республік не зазнали, ще за існування бувшої Росії, в часі війни, і яку тяжку політичну і господарську кризу перебули вони в наслідок розгромлення Росії, скільки перепон ставлено їм у відбудові їх господарського життя на продовж першого 5-ліття большевицької перемоги — воєнними наїздами і господарським бойкотом капіталістичних держав, то вислід заходів другого 5-ліття радянського Уряду України і Союзного Уряду радянських республік для господарської відбудови і розбудови є, відносно, більший, як повоєнна господарська відбудова неодної з великих держав капіталістичної Європи.

Не менше важко прийшло ся українському радянському Урядови зорганізувати українську радянську державу. Не знати було, як організувати її як українську державу? Населення, що говорило українською мовою, ніякого державного зміслу не виявляло і тим не інтересувалося; одиноке, що його ворушило і чим воно захоплювалося, було, що буде з землею, скільки її кождий дістане і чи закріплять її за ним? А по містах жили люде, які хоч і могли зложити державний апарат, що мав обслуговувати українське населення і переводити серед нього закони держави і постанови Уряду — ті люди не знали української мови і українському сільському населенню були чужі. А як і найшлися такі, що знали українську мову, то, як знаємо, мало хто з них умів по українськи писати, та й не всі вони були большевиками-комуністами, а передавати державні установи в руки меньшевиків, та ще на перших початках большевицької революції, також було неможливо. І виходило, що треба організувати українську державу — без Українців і без української мови. А мусіло ся її організувати, бо національно-державне визволення народів бувшої Росії, сеж один з основних принципів большевицької революції. „Деклярація прав народів Росії“ з 2. листопада 1917. р., підписана головою Ради народніх Комісарів В. Уляновом (Леніном) і народнім комісарем для справ національностей Йосифом Джугашвілі-Сталіном проголошувала: „Виконуючи волю Зїздів Рад (в

липні і в жовтні 1917 р.), Рада народніх Комісарів рішила покласти в основу своєї діяльності в справі національностей Росії такі принципи: 1. Рівність і суверенність народів Росії. 2. Право народів Росії на вільне самоозначення аж до відділення і створення самостійної держави. 3. Скасування всіх і всяких національних і національно-релігійних привілеїв і обмежень. 4. Вільний розвиток національних меншостей і етнографічних груп, що заселяють територію Росії.“ А тут показується, що нема кому ці принципи приложити до українського народу. І вийшло таке, що українську державу почали організувати такі комуністичні типи як Євгенія Бош і „тоже-малоросси“ Лебеді..

Таке чудовище не могло довго вдержати ся, його мусіло ся скоро зліквідувати, бо інакше большевицька революція сама себе заперечувалаби. Та не тільки на Україні таке діяло ся, таке діяло ся і у других національно обезличених народів бувшої Росії. Тож скоро мусіло прийти до ліквідації сього чудовища. Зробив се XII Зїзд Все-союзної комуністичної партії, в своїх постановах до національного питання, а Пленум Центрального Комітету комуністичної партії большевиків України (КПБУ) проголосив відповідні постанови дотно української республіки (1925 р.) і поручив радянському харківському Урядови перевести їх в життя.

Почалась загальна українізація: цілого державно-адміністративного апарату, цілого державно-промислового і торговельного апарату, усього

шкільництва — при забезпеченню прав для національних меншостей — не лише по селах, але і по містах, від початкового до найвисшого, усіх наукових інститутів, мистецтва і преси. Се легко не йшло. Зросийщене місто опиралося на сьому і треба було ужити твердого натиску, щоби заставити всіх державних — адміністраційних, промислових і торговельних апаратчиків, — і учителів і професорів, піддатися сим новим постановам партії і Уряду. І тут треба було починати від самого найпершого, від складання граматики української мови і закладання окремих курсів для вивчення мови і для українознавства, щоби знали урядовці, що се є той край і нарід, в яким працюють і для якого мають працювати, яке його минуле, яке його теперішнє життя і які його почування. Треба було зачинати від складання цілого ряду термінологічних словників російсько-українських, щоби могли укладати в українській мові закони державні і постанови Уряду, а в сфері науки подавати українському народові в його мові досягнення науки, в усіх її галузях.

В сих своїх заходах доконали українська большевицька-комуністична партія і український радянський Уряд дуже велике діло. За сей короткий час вони не формально, не зовнішно лише створили і зорганізували українську державу, але зробили її українською на ділі, по цілому її змісті і духові. Українська держава стала дійсно державою українського народу, а не державою російської і зросийщеної (української і

жидівської) буржуазії і зросийщеного або спольщеного українського дворянства і поміщництва, яких усіх большевицька революція вимела з краю, а яких усіх мусілаби була залишити в краю Українська Народня Республіка, — і не державою зросийщених (українських і жидівських) комуністів, а державою українського пролетара і селянина. І ця трудяща маса, сі 30 міліонів людей, що говорили українською мовою, почали нараз почувати у собі, що вони не є лише одиниці, кожда про себе, але й одна спільнота — нарід, і побачили, що держава, в якій живуть — се їх держава, і що як-раз вони сю державу мають розбудовувати і скріпляти, бо се саме — держава для них.

Пристає до свого вільного державного будівництва віками притолочувана, заглушена українська трудяща маса — голота, ся голота, що видала із себе Шевченка — Франка — Винниченка — Стефаника, що як маса, виявила своїми сатиричними сентенціональними приповідками стільки філософічного змислу, а своєю піснею, думою і орнаментикою, такий своєрідний мистецький хист. Що ся голота-нарід може тепер виявити всі свої духові сили і їх вповні розвивати — се зробила большевицька революція.

IV.

Минає 10 років большевицької революції. Вона ще незакінчена, хоч і переходить в стадію еволюції, в стадію мирної розбудови господарського,

політичного і культурного життя — нового життя, опертого на нових основах, покладених революцією. В що вона остаточно виллеться, якою вона покаже себе в менш-більш закінченім виді, над сим тепер нема-що розводити ся, се ще завчасу, се діло на дальшу мету і занадто складне, і залежне не лише від ріжних взаємно перехресуючих себе сил в союзно-радянській суспільности і від керманичів революції, але і від сил зовнішних, позасоюзних — від капіталістичного світу.

Але вже тепер, без огляду на остаточний вислід, вже тепер по 10-ти роках, можна сказати, що те, що ся большевицька революція дотепер доконала, а саме: розгром Росії, визволення народів і всеї трудящої, робітничо-селянської маси, все те, хоч ще і не зовсім викінчене, є величаве. Правда, покотилась вона лявіною і нищила безпощадно все, що стануло їй на дорозі, намагалося їй протиставитись. Зате окричано її варварською, дикою. Та нема-що так заломлювати руки. Саме в той час ішла світова війна, та на скільки більш варварська і безпощадна від большевицької революції! А большевицька революція нищила лише те, що протиставлялось тому, задля чого вона вибухнула — визволенню придопчених трудящих мас і поневолених народів. І скільки етично висше стоїть вона від світової війни! Там — у тій світовій різні йшло о поширення і закріплення капіталістичного визиску і наживи, і гонено на се робітничі і селянські маси, які і встелювали своїми

тілами побоевища; тут — у большевицькій революції, пішли ті трудящі маси на розторощення сього визиску і наживи — на визволення себе від капіталістичного гніту. Там, у світовій війні, йшло о здавлення такого здорового і культурного народу, як німецький, тут — о визволення народів! Тож нема що так заломлювати руки; а вже ніяк не можуть заломлювати руки ті, що брали в світовій війні участь, або хочби лише спочували сій чи другій стороні сеї світової різни.

І нема що нарікати і дорікати Союзним Радянським Републікам, що ще тепер, по 10-ти роках, відмовляють своїм горожанам політичних свобод і рівних для всіх прав. Алеж ще тепер, по 10 ти роках, і в самім Союзі Радянських Республік — потайки, і поза Союзом — явно, гуртують ся і ладять ся російські і зросийщені єдино-неділимські недобитки перевезти на гарматних дулах, при підмозі капіталістичних держав, свою російську єдино-неділимську душу „до Росії“, і ще тепер заходять ся коло сього, щоби відзискати назад се, що утратили, а що з поту і крові трудящих мас добули!

Ніяка революція не признає контр-революціонерам рівних прав. Поки новий порядок річей не є усталений і закріплений, доти про політичну свободу і про рівні права для всіх не може бути мови.

Зміст

	стр.
Вступна увага	3
На розстайній дорозі	5
Поговорім раз на розум!	29
Большевизм і західно-українська справа	58
„Війна“ УНДО з Українською Радянською Републікою .	77
Національна українсько-російська проблема в КПБУ .	103
Десятиліття большевицької революції	114
